THE JOURNAL OF TURKISH EDUCATIONAL SCIENCES
TÜRK EĞİTİM BİLİMLERİ DERGİSİ

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ders Kitaplarıyla İlgili Görüşleri*

Social Studies Teachers' Opinions about Course Books

Ali Altıkulaç, Osman Sabancı

Yazar Bilgileri

Ali Altıkulaç
Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi,
aaltikulac@cu.edu.tr

Osman Sabancı
Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi,
osmansabanci@gazi.edu.tr

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, değişim sürecine giren sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin algılarını çok yönlü bir bakış açısıyla ortaya çıkarmaktır. Çalışma, sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitaplarından öğretim süreci içinde nasıl yararlandıklarını ve "iyi bir sosyal bilgiler ders kitabı"nın ölçütlerini nasıl sıraladıklarını belirlemek açısından önemlidir. Katılımcıların ana kaynak olarak kullandıkları ders kitabını yöntem ve teknikler, dil ve anlatım, görsel özellikler, öğrenci hazır bulunuşluk düzeylerine uygunluk ve etkinlikler gibi farklı yönlerden değerlendirmeleri istenmiştir. Ayrıca, katılımcıların güncel teknolojik gelişmeler doğrultusunda ders kitaplarının dönüşümüne ilişkin görüşleri belirlenmiştir. Çalışmada temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, farklı illerde görev yapan ve mesleki kıdemleri çeşitlilik gösteren 45 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Anket daha fazla sayıda sosyal bilgiler öğretmenine gönderilmiş ancak katılımcılar görüşmeye gönüllü olanlar arasından seçilmiştir. Verilerin analizinde betimsel ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Sonuçlar, öğretmenlerin ders kitaplarını kullanılan yöntem ve teknikler, dil ve anlatım, görseller, etkinlikler ve öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerine uygunluk açısından değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu değerlendirmeler, kaliteli bir sosyal bilgiler ders kitabının sahip olması gereken temel özellikler hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Katılımcılar, yenilenen beşinci sınıf kitabının daha başarılı olduğunu, henüz değişim süreci tamamlanmayan altıncı ve yedinci sınıf kitaplarının ise daha az etkili olduğunu ifade etmektedir.

Makale Bilgileri

Anahtar Kelimeler
Sosyal bilgiler
Ders kitapları
Öğretmen
Ortaokul

Keywords
Social studies
Course books
Teacher
Secondary school

Makale Geçmişi
Geliş: 16.05.2025
Kabul: 03.11.2025

ABSTRACT

This study aims to reveal the perceptions of social studies teachers regarding the social studies course books that have entered the process of change from a multi-dimensional perspective. The study is important in determining how social studies teachers benefit from course books in the teaching process and how they list the criteria of a "good social studies course book". The participants were asked to evaluate the course book they used as the main source in terms of various aspects, including methods and techniques, language and narration, visual features, suitability for different student readiness levels, and activities. In addition, the participants' opinions on the transformation of course books in line with current technological developments were determined. A basic qualitative research design was used in the study. The study group consisted of 45 social studies teachers working in different provinces and with varying professional seniority. The questionnaire was sent to a larger number of social studies teachers, but the participants were selected from among those who volunteered for the interview. Descriptive and content analysis methods were used in the analysis of the data. The results showed that the teachers evaluated the coursebooks in terms of methods and techniques used, language and narration, visuals, activities, and suitability for student readiness levels. These evaluations provided important clues about the basic features that a quality social studies course book should have. Participants stated that the renewed fifth-grade course book was more successful, while the sixth and seventh-grade course books, which had not yet completed the change process, were less effective.

* Bu araştırma 17-20 Ekim 2024 tarihlerinde düzenlenen 8. Uluslararası Eğitim ve Değerler Sempozyumu'nda sözlü sunum olarak sunulmuş, ayrıca Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından SBA-2022-14913 projesi kapsamında desteklenmiştir.

Makale Türü Araştırma

Önerilen Atıf Altıkulaç, A. & Sabancı, O. (2025). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitaplarıyla ilgili görüşleri. *TEBD*, *23*(3), 2822-2856. https://doi.org/10.37217/tebd.1700497

Giriş

Ders kitabı, belli bir dersin öğretimi için ve belli bir düzeydeki öğrencilere yönelik olarak yazılan, içeriği öğretim programına uygun olan, incelemesi yapılmış, onaylanmış temel kaynaktır (Ceylan ve Yiğit, 2003). Ders kitapları, temel olarak öğretmenlere yön, amaç, düzen, güvenlik, bir başlangıç ve bir son, ayrıca net bir yol sunar (Jordan ve Gray, 2019). Neredeyse her dersin merkezinde yer alan ders kitabı (Sheldon, 1988), öğretim sırasında öğrencilerin neleri öğreneceği ve öğretmenlerin neleri öğreteceğini önemli ölçüde etkileyen bir kaynak olma özelliğini taşımaktadır. Genelde birçok öğretmen dersin amaçlarını, kullanacağı öğretim stratejilerini uygulayacağı ölçme ve değerlendirme tekniklerini kullandıkları ders kitaplarına göre belirlemektedirler (Büyükalan-Filiz, 2003). Çalışma kitapları ve öğretmen kitapları gibi eşlik eden bileşenleri ile birlikte ders kitapları, öğretmenlere dersin ana hatlarını sunar ve dersi işleme süresini azaltarak daha fazla sınıf içi aktiviteye yer açar (Nguyen, 2011).

Öğretim sürecinde ders kitaplarının hazırlanmasındaki temel ilke; kitapların öğretim programında belirlenen davranışları yani bilgi, beceri ve nitelikleri öğrencilere kazandıracak faaliyetleri içermesi ve bu faaliyetlere rehberlik edici özellikte olmasıdır. Kitaplar, öğrenciye öğrenme yaşantıları sunabilmeli, bu konuda rehberlik etmeli, öğrencinin gözlem, deney ve araştırma yapmasına fırsat vermelidir (Altun, 2013; Kaptan, 1999). Ders kitabı açıklamaları, öğrencinin "Ama bu benim için ne işe yarayacak?" sorusuna yanıt vermezse, anlamlı okuma yapması mümkün olmaz (Demirel ve Kıroğlu, 2019). Ders kitapları öğretim programlarındaki konuların ve kazanımların düzenli olarak takip edilmesine imkân sağlarken öğrenci ve öğretmene ders kitabı aracılığıyla konuları tekrar etme olanağı sağlamaktadır (Keleş, 2001). Ders kitapları, öğretim programlarının uygulanmasında en çok başvurulan araçtır (Büyükalan-Filiz, 2003). Çoğu öğretmen, öğretim programından haberdar olmasa da ders kitabının öğretim programını yansıttığına güvenirler. Öğretmenler, öğretim süreci içinde, az veya çok ders kitabını değişikliğe uğratırlar. Bunu büyük ölçüde yaparlarsa ders kitabı artık öğretim programına uygun biçimde hizmet etmez ve ders kitabı kullanmanın ana amacı ortadan kalkar. Eğer sadece küçük ölçüde değiştirirler ve eksiklikleri tamamlarlarsa, ders kitabı dersi yönlendirir ve öğrenciler önceden belirlenmiş bir dizi öğretim sürecinden geçirilmiş olur. Diğer taraftan, aslında öğretmenlerin yaptığı değişikliklerin ders kitaplarını iyileştirme amacında olduğunu vurgulamak gerekir; öğretmenler, ders kitaplarında yer alan etkinliklerden düzinelerce farklı, akılcı ve yaratıcı yolla en iyi şekilde yararlanmaya çalışırlar (Jordan ve Gray, 2019).

Ders kitapları, öğretmenlere ve öğrencilere standartlaştırılmış materyaller sağlayan, ders materyallerinin zorunlu öğretim programıyla uyumlu olmasını sağlayan, pedagojik yaklaşımları destekleyen ve öğretim faaliyetleri için odak noktası sağlayan önemli eğitim araçlarıdır (Orey vd., 2012). Ders kitapları, öğretmen ve öğrenciler için yapılmış olsa da öğretim sürecinde öğretmenden çok öğrenci

tarafından kullanılan bir eğitim aracıdır. Öğrenci için ders kitapları öğretimde, sınıf içi ve sınıf dışında sayısız fayda sağlamaktadır. Ders kitabını kullanan öğrenci, daha aktif düşünen ve sorumluluk hisseden bir yapı içinde olur; öğretmenin sözlü dersini tamamlar ve öğrenilen bilgileri tekrar gözden geçirmeyi mümkün kılar. Ders kitabı ayrıca öğrencinin derse önceden hazırlanmasına da imkân verir (Şahin, 2004). Ayrıca ders kitabı, tüm öğrenciler için ortak redaksiyon materyali sağlayarak ödevlere olanak tanıyarak ve öğretimi birleştirerek önemli öğretimsel faydalar sağlar (Russell vd., 2014). Ders kitaplarında öğrenmeyi kolaylaştırmak amacıyla öğrencinin ilgisini çekecek çeşitli örneklere yer verilir. Konularla ilgili öğrenmeyi destekleyici ve öğrencinin günlük hayatla ilgisini kurabileceği çalışmalara ağırlık verilir. Dersin özelliğine göre her konu işlendikten sonra o konuda amaçlanan bilgi, beceri ve tutumların kazandırılıp kazandırılmadığını ölçen çalışmalara ve değerlendirmelere yer verilmelidir. Konular öğrencinin öğrenmesini kolaylaştıracak ve ilgisini çekecek görsel öğelerle (grafik, şekil, resim, fotoğraf, harita, karikatür vb.) desteklenmelidir (Ocak ve Yurtseven, 2009; Ulusoy, 2008).

Eğitim alanında, öğrencilerin öğrenme deneyimleri, ders kitaplarının seçimi ve kullanımından büyük ölçüde etkilenmektedir. Sheldon'a göre bir öğretmenin ders kitabı hem potansiyel değerinin hem de nasıl kullanılacağının farkında olması gereken bir araçtır (Khosravani vd., 2014). Öğretmenler sınıfta ders kitaplarının seçimi ve kullanımından sorumlu birincil uygulayıcılar olduğundan, bu açıklama onların materyaller hakkındaki görüşlerini anlamanın ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Okullar toplumsal gerçekliklerin bir aynası ve sosyalleşme yerleridir. Ders kitaplarının topluma yönelik bir izlenim bıraktığı ve sosyalleşmede bir rol oynadığı varsayılmaktadır (Bräu ve Schlickum 2015; Faulstich-Wieland, 2002; Mayrhofer, 2025). Ders kitabı, öğrencinin aldığı eğitim hakkında fikir sahibi olmasını ve öğretmenin de öğrencileri için sunulan materyal üzerinde derinlemesine düşünmesini sağlayan bir araçtır. Ders kitabının öğretmen için yol gösterici olduğu açıktır; bunun yanı sıra bu materyaller, toplumun okullarda sunulan bilgilerin yaş gereksinimlerini karşıladığından ve öğrencileri geleceğe hazırladığından emin olmak için gördüğü bir kaynaktır. Öğrenciler arasında bilimsel, eleştirel ve yenilikçi düşünmeyi geliştirir; istenen değerleri ve eğilimleri edinmelerini sağlar ve öğretmen ile öğrencileri arasında ortak bir arka plan sunar (Al-Hussein, 2017; Saeada ve Ibrahim, 2016).

Bütün ders kitapları biçim ve içerik açılarından bir bütün olarak değerlendirilir. Öğretim kademelerinde ne kadar aşağıya gidilirse kitapların biçim özellikleri de o kadar değer kazanır. Ders kitapları içerik, dil özellikleri, görsel düzen, eğitim ve öğretime uygunluk açılarından incelenebilir ve eleştirilebilir (Boydaş, 2003). Aynı durum sosyal bilgiler ders kitapları için de geçerlidir. Sosyal bilgiler ders kitapları, öğrencilerin kitap içerisindeki yazıları, ayrıca şekil, grafik, resim ve fotoğraf gibi görsel öğeleri sorunsuz ve doğru biçimde algılayabilecekleri şekilde tasarlanmalıdır. Kitap ne kadar kaliteli basılsa da öğretim programı ne kadar eğitime uygun olsa da algının temel kuralı olarak, çevresindeki

uyarıcılardan ayırt edebilme şansı vermiyorsa, sıradan olmaktan öteye geçemez (Gökkaya ve Oruç, 2003). Sosyal bilgiler ders kitapları, öğrencilerin değişik sosyal bilim disiplinlerinin verileriyle ilk kez karşılaştıkları metinlerden oluşmaktadır. Ağırlıklı olarak tarih ve coğrafyanın yöntemlerine ilişkin ipuçları ile öğretim programına uygun olarak seçilip düzenlenmiş bulguları içeren metinlerin öğrenciler tarafından anlaşılması beklenmektedir (Safran ve Köksal, 2003).

Öğretim materyallerindeki yaşanan teknolojik yeniliklere rağmen, araştırmacılar, son yıllarda sosyal bilgiler ders kitabı kullanımının yaygınlığını belgelemişlerdir (Baldi vd., 2001; Levstik, 2008). Sosyal bilgiler öğretim programının temel bir yansıması olarak kabul edilen ders kitapları (Şimşek ve Seçgin, 2021), öğretmenler tarafından farklı şekillerde kullanılmakla birlikte (Karvonen vd., 2018), uygulamada büyük ölçüde sınıf içi öğretimin vazgeçilmez bir aracı olarak öne çıkmaktadır (Ouakrim-Soivio ve Kuusela, 2012). 2018 Ulusal Eğitim İlerlemesi Değerlendirmesi (NAEP) anket bulguları, sosyal bilgiler öğretiminde ders kitabı kullanımının yaygınlığını koruduğuna yönelik güçlü göstergeler (örneğin, 8. sınıf sosyal bilgiler öğretmenlerinin %90'ından fazlasının ders kitabını haftada en az bir kez kullanması) sunmaktadır (Savage vd., 2021; Snyder vd., 2019). Parker'a göre (2015) ders kitabı sosyal bilgiler eğitiminin bel kemiğini oluşturarak hem içerik sunumunda hem de sınıf içi öğretimin yönlendirilmesinde temel bir araç işlevi görmektedir.

Derslerde temel kaynak olarak kullanılan sosyal bilgiler ders kitabının etkili kullanımını sağlamak, öğrenci başarısını destekleyecek şekilde içerik ve tasarım oluşturmak, öğrencinin sınıf dışında da kullanımına uygun bir ders kitabı tasarlamak günümüzde önemli bir konu haline gelmiştir (Utkugün, 2022). Ancak araştırmacılar, mükemmel öğretimin ve yüksek öğrenci başarısının yalnızca ders kitaplarının iyileştirilmesiyle elde edilemeyeceğini öne sürüyorlar (Japelj-Pavešić ve Cankar, 2022). Öğretmenlerin alan bilgilerinin ders kitabı kullanımlarıyla nasıl ilişkili olduğunu inceleyen Mili ve Winch (2019), ders kitaplarının, vasıfsız öğretmenlerin elindeki bir öğretim metni olmaktan öteye gidemediğini, yüksek eğitimli öğretmenler için ise güçlü bir pedagojik araç olabileceğini iddia etmektedir. Bu noktada ders kitaplarının nitelikleri kadar uygulayıcıları olan öğretmenlerin de niteliklerinin önemli olduğu görülmektedir.

Sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilenen öğretim programları ve çağın gerekleri doğrultusunda nasıl şekilleneceğiyle ilgili karar vermek için şu anda derste kullanılan kitapların mevcut durumunun, eksiklerinin ve güçlü yönlerinin sorgulanması gerekmektedir. Türkiye'de sosyal bilgiler ders kitaplarına yönelik yapılan araştırmaların çoğu kitapların görsel, içerik, yöntem ve strateji açısından nitelikleri üzerine yoğunlaşmıştır (Bebe ve Ünlü, 2012; Çakmak ve Kaçar, 2020; Çoban ve Akşit, 2018; Darakçı, 2016; Demir ve Özyurt, 2021; Doğan ve Tuğ, 2017; Kabapınar, 2006; Kaçar ve Bulut, 2020; Kaptan ve Kaptan, 2005; Karasu-Avcı ve Faiz, 2018; Ocak ve Yurtseven, 2009; Öcal ve Yiğittir, 2007; Şahin, 2004; Şahin, 2014; Tay, 2005; Tomal ve Yılar, 2019; Ünal ve Ilgaz, 2005). Bu doğrultuda sosyal

bilgiler ders kitaplarının hali hazırda temel uygulayıcısı olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin bu konudaki görüşlerini ortaya çıkarmak faydalı olacaktır. Bu araştırma çerçevesinde, belirlenen amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Sosyal bilgiler öğretmenleri mevcut ders kitaplarını kazanımlara/öğrenme çıktılarına ulaşma açısından nasıl değerlendirmektedir?
2. Sosyal bilgiler öğretmenleri, iyi bir ders kitabının sahip olması gereken özellikleri nasıl sıralamaktadır?
3. Sosyal bilgiler öğretmenleri mevcut ders kitaplarında kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri açısından nasıl değerlendirmektedir?
4. Sosyal bilgiler öğretmenleri, ders kitaplarında daha fazla yer verilmesi gerektiğini düşündükleri öğretim yöntem ve teknikleri nelerdir?
5. Sosyal bilgiler öğretmenleri mevcut ders kitaplarını dil ve anlatım açısından nasıl değerlendirmektedir?
6. Sosyal bilgiler öğretmenleri mevcut ders kitaplarını görsel özellikler açısından nasıl değerlendirmektedir?
7. Sosyal bilgiler öğretmenleri mevcut ders kitaplarını öğrenci hazır bulunuşluk düzeylerine uygunluk açısından nasıl değerlendirmektedir?
8. Sosyal bilgiler öğretmenleri mevcut ders kitaplarının teknolojik gelişmelere bağlı olarak dönüşümü hakkında ne düşünmektedir?
9. Sosyal bilgiler öğretmenleri, yenilenen öğretim programları doğrultusunda hazırlanacak ders kitapları için hangi önerilerde bulunmaktadır?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı ve veri analizine ilişkin süreçler ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma kapsamında, araştırmanın amacına uygun olarak temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma tasarımı, bireylerin deneyimlerini, algılarını ve sosyal bağlamlarını derinlemesine anlamayı sağlayarak nicel yöntemlerin gözden kaçırabileceği ayrıntılı olguların ortaya çıkarılmasına imkân tanımaktadır. Temel nitel araştırma deseninin tercih edilmesi, araştırma konusunun çok yönlü yapısını keşfetme ve yorumlama sürecine olanak tanımaktadır (Malagon-Maldonado, 2014). Bu bağlamda, araştırma konusunun temel bileşenlerini kapsamlı bir şekilde ele almak amacıyla esnek ve uyarlanabilir bir çerçeve sunan bu yöntem, çalışmanın ilerleyişine bağlı olarak yeni bilgilerin dâhil edilmesine de imkân tanımaktadır. Bu nedenle inşa etmek temel nitel araştırmanın

altında yatmaktadır (Merriam, 2009). Bu yaklaşım, araştırma sürecinde ortaya çıkabilecek değişkenleri ve beklenmedik bulguları dikkate alarak, veri toplama ve analiz aşamalarında esneklik sağlamaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, farklı illerde görev yapan ve mesleki kıdemleri çeşitlilik gösteren 45 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılara ulaşmada amaçlı örneklemenin bir türü olan kartopu örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır (Creswell, 2014). Başlangıçta belirlenen öğretmenlerin yönlendirmesiyle uygun özelliklere sahip diğer öğretmenlere ulaşılmıştır. Bu yaklaşım, araştırmacının sorununa ilişkin zengin bilgi sunabilecek bireyleri veya durumları belirlemek için özellikle yararlıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Katılımcıların 29'u erkek (%64,4), 16'sı ise kadın (%35,6) olup grupta sözleşmeli öğretmenler de bulunmaktadır. Öğretmenlerin mesleki deneyimleri 2 yıldan 29 yıla kadar değişiklik göstermektedir. 5 ve 18 yıl kıdeme sahip öğretmenler (%11,1) en büyük grubu oluştururken, 7, 8 ve 9 yıl kıdeme sahip öğretmenler (%8,9) de önemli bir yüzdelik dilimi kapsamaktadır. Bunun yanı sıra 11 ve 20 yıl deneyime sahip öğretmenler (%6,7) daha küçük bir grubu oluşturmaktadır. Sözleşmeli öğretmenler de dahil olmak üzere kıdem açısından heterojen bir yapı görülmektedir.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu (n=40, %88,9) sosyal bilgiler alanında görev yaparken üçü Coğrafya (%6,7) ve ikisi Tarih (%4,4) branşında çalışmaktadır. Bu durum, katılımcıların ağırlıklı olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinden oluştuğunu ancak farklı disiplinlerden de öğretmenlerin yer aldığını göstermektedir. Akademik eğitim düzeyi açısından bakıldığında, çalışma grubunun büyük bir kısmı lisans mezunu (%64,4, n=29) olup 13 öğretmen yüksek lisans (%28,9) ve 3 öğretmen doktora (%6,7) derecesine sahiptir. Bu durum, katılımcıların çoğunluğunun lisans eğitimi almış olmakla birlikte, belirli bir kısmının lisansüstü eğitime de sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcıların görev yaptığı iller incelendiğinde, en fazla öğretmenin Ankara (n=14, %31,1) ve Diyarbakır'dan (n=10, %22,2) katıldığı görülmektedir. Sakarya'dan (n=7, %15,6) ve Ardahan ile Mersin'den (n=3, %6,7) daha az sayıda katılım olmuştur. Adana, Antalya, Bolu, Denizli, Gaziantep, Hatay, Kastamonu ve Kırşehir illerinden ise yalnızca birer öğretmen (%17,6) araştırmaya katılmıştır. Bu dağılım, katılımcıların bazı illerde yoğunlaştığını ancak farklı coğrafi bölgelerden de öğretmenlerin araştırmaya dahil edildiğini göstermektedir.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada temel veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Formun hazırlanma sürecinde iki alan uzmanı, bir sosyal bilgiler öğretmeni, bir dil uzmanı ve bir ölçme-değerlendirme uzmanının görüşlerinden yararlanılmıştır. Görüşme formu iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik bilgilerine yer verilmiştir. Bu bölümde cinsiyet, mesleki kıdem, lisans mezuniyet alanı,

eğitim durumu, görev yapılan okulun adı, il ve ilçe gibi değişkenler bulunmaktadır. Ayrıca mezun olunan üniversite, hizmet içi eğitim ya da özel eğitim programlarına katılım durumu ve daha önce ders kitabı değerlendirme çalışmalarına katılıp katılmadıkları gibi sorularla katılımcı profili daha kapsamlı bir şekilde belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise araştırma sorularına yönelik açık uçlu sorular yer almaktadır.

İkinci bölümde, araştırmanın temel amacına uygun olarak on bir açık uçlu soruya yer verilmiştir. Bu sorular; sosyal bilgiler ders kitaplarının öğretim programına uygunluğu, bilimsel içeriği, dil ve anlatım özellikleri, görsel düzeni, fiziksel yapısı ve kullanılan öğretim yöntem ve tekniklerine ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra ders kitaplarının öğrenci motivasyonu üzerindeki etkisi, öğretmenlerin ders kitabı dışındaki kaynaklara başvurma sıklığı, kitapların kültürel çeşitliliği yansıtma düzeyi ve eleştirel düşünmeyi ne ölçüde teşvik ettiği gibi konular da değerlendirilmiştir. Ayrıca görsel materyallerin öğrencilerin kavramsal anlamalarına katkısı ile e-kitap, z-kitap ve artırılmış gerçeklik gibi teknolojik uygulamaların ders kitaplarında nasıl yer alması gerektiğine yönelik sorular da forma eklenmiştir.

Son olarak katılımcılara genel görüş ve önerilerini paylaşabilecekleri bir bölüm de sunulmuştur. Bu sayede öğretmenlerin ders kitaplarıyla ilgili olumlu ya da olumsuz deneyimlerini daha ayrıntılı biçimde ifade etmeleri amaçlanmıştır. Görüşme formu aracılığıyla elde edilen veriler, nitel veri analiz teknikleri kullanılarak incelenmiş ve sosyal bilgiler ders kitaplarının geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur. Görüşmeler, öğretim sürecini aksatmayacak şekilde hem yüz yüze hem de çevrim içi ortamda gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler, K1, K2, K3… şeklinde kodlanarak anonimlik ilkesi gözetilmiştir. Ayrıca her bir öğretmenin cinsiyeti, mesleki kıdemi ve görev yaptığı ile ilişkin bilgilere de (katılımcı numarası, cinsiyet, mesleki kıdem ve görev ili) katılımcıların ifadelerinde yer verilmiştir.

Veri Analizi

Bu araştırmada, farklı illerde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitaplarına ilişkin görüşlerini daha iyi anlayabilmek amacıyla betimsel analiz ve içerik analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Betimsel analiz sürecinde veriler, önceden belirlenen temalar doğrultusunda ele alınmış; öğretmenlerin görüşleri bu temalar çerçevesinde sistematik olarak gruplandırılmıştır (Siddiqui, 2021). Söz konusu temalar, alanyazında yer alan ders kitabı değerlendirme ölçütleri ile öğretmen görüşlerinden hareketle oluşturulmuştur. Araştırmada hem kapalı hem de açık uçlu sorular kullanılarak nicel ve nitel verilerin dengeli biçimde toplanması hedeflenmiştir. Kapalı uçlu sorular, öğretmenlerin ders kitaplarına dair tercihlerini ve belli kategorilere ilişkin değerlendirmelerini sayısal olarak ifade etmelerine olanak tanımıştır. Bu kategoriler; kazanımlara/öğrenme çıktılarına uygunluk, bilimsel içerik, dil ve anlatım, görsel ve fiziksel yapı, öğretim yöntem ve teknikleri ile teknolojik

uygulamalar gibi başlıklarda toplanmıştır. Açık uçlu sorular ise öğretmenlerin ders kitaplarına yönelik düşüncelerini daha ayrıntılı ve serbest şekilde ifade edebilmelerine olanak sağlamıştır. Betimsel analiz yoluyla elde edilen bu veriler, öğretmenlerin birleştiği ve ayrıştığı noktaları ortaya çıkaracak şekilde yapılandırılmıştır.

İçerik analizi sürecinde öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen metinler kodlanmış, benzer ifadeler ortak kategoriler altında toplanarak temalar oluşturulmuştur (Serafini ve Reid, 2019; White ve Marsh, 2006). Kodlama işleminin güvenilirliğini sağlamak adına araştırmacılar arası uyum kontrol edilmiş ve farklı kodlayıcıların elde ettiği sonuçlar karşılaştırılarak uyum yüzdesi hesaplanmıştır. Ayrıca içerik analizinden elde edilen temaların geçerliliğini artırmak amacıyla katılımcı doğrulaması yapılmıştır. Analiz sürecinde, öğretmenlerin görüşleri sadece açıkça ifade ettikleri düşüncelerle sınırlı kalmamış; örtük yani dolaylı anlamlar da dikkate alınmıştır. Örneğin, "Ders kitaplarının dili çok ağır ve öğrenciler anlamakta zorlanıyor" ifadesi doğrudan bir eleştiri içerdiği için açık anlam olarak değerlendirilmiştir. Buna karşılık "Ders kitaplarında daha fazla görsel materyal olmalı" ifadesi, kitapların görsel açıdan yetersiz olduğu yönünde dolaylı bir eleştiri barındırdığı için örtük bir anlam taşıdığı şeklinde yorumlanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde [NVivo, MAXQDA vb.] gibi nitel veri analiz programlarından biri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, öğretmen görüşlerine dayalı örneklerle desteklenmiş ve tablolar aracılığıyla ayrıntılı bir biçimde sunulmuştur.

Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği

Bu araştırmanın geçerliliğini sağlamak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu sosyal bilgiler ders kitaplarını değerlendirmeye yönelik temel ölçütleri kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Formun oluşturulma sürecinde hem alanyazın taraması yapılmış hem de öğretmen ve alan uzmanlarının görüşlerine başvurulmuştur. Görüşmeler, farklı illerde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleriyle gerçekleştirilerek farklı deneyim ve bakış açıları bir araya getirilmiş, bu sayede katılımcı çeşitliliği sağlanarak elde edilen sonuçlara daha geniş bir bağlam kazandırılmıştır. Temaların doğruluğunu artırmak amacıyla bazı katılımcılarla görüşme sonrası doğrulama süreci yürütülmüştür. İçerik analizinde, veriler farklı araştırmacılar tarafından bağımsız olarak kodlanmış ve kodlayıcılar arası uyum yüzdesi hesaplanmıştır. Ayrıca yalnızca tek bir öğretmenin görüşüne bağlı kalınmamış; farklı kıdem ve eğitim düzeylerine sahip öğretmenlerin ders kitaplarına ilişkin değerlendirmelerine yer verilerek bulguların tutarlılığı güçlendirilmiştir. Kodlama sürecinde önce açık kodlama yöntemi uygulanmış, ardından benzer ifadeler gruplanarak kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Kodlama sürecinin şeffaf ve sistematik biçimde yürütülmesi, araştırmanın tekrarlanabilirliğini artırmıştır. Araştırmanın güvenirliğini belirlemek üzere Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği uyuşma yüzdesi yöntemi kullanılmış ve üç alan uzmanının ortalaması %91 olarak hesaplanmıştır. Alanyazında, uyum yüzdesinin %70'in üzerinde olması güvenirlik açısından yeterli kabul edilmektedir (Miles ve

Huberman, 1994). Bu oran, araştırmada elde edilen bulguların tutarlılığı ve yorumların güvenilirliği açısından güçlü bir göstergedir.

Bulgular

Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen veriler analiz edilmiş ve tablolar halinde sunulmuştur. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin değerlendirmeleri doğrudan alıntılarla desteklenerek aktarılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin mevcut ders kitaplarının öğrenme çıktılarına ulaşmadaki etkililiğine ilişkine yönelik yapılan analiz sonucunda edinilen bulgular Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğrenme Çıktılarına Ulaşmadaki Etkililiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Ders Kitabı	*f*		
	En Etkili	*Orta Etkili*	*En Etkisiz*
5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı	24	6	14
6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı	9	22	13
7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı	11	15	18
8. sınıf Atatürk ilke ve inkılâpları tarihi	1	2	-
Toplam		***45***	

Tablo 1'de sosyal bilgiler öğretmenlerinin 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları ile 8. sınıf Atatürk ilke ve inkılapları tarihi ders kitabını, öğrenme çıktıları açısından nasıl değerlendirdiği sunulmaktadır. Verilere göre ders kitapları etkililik açısından üç kategoriye ayrılarak incelenmiştir: En etkili, orta etkili ve en az etkili. Tablodaki frekans değerleri incelendiğinde 5. sınıf ders kitabı, açık ara en olumlu değerlendirilen kitap olarak öne çıkmaktadır. Katılımcıların yarısından fazlası (n=24), bu kitabı "en etkili" olarak değerlendirmişlerdir. "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli"ne göre hazırlanan 5. sınıf ders kitabı, öğrenci merkezli öğrenmeyi, beceri temelli öğrenmeyi ve disiplinler arası bağlantıları vurgulamaktadır. Öğretmenlerin bu kitabı daha etkili bulması, söz konusu modelin sahadaki yansımalarına dair ilk olumlu göstergelerden biri olarak görülebilir. Ancak genellenebilirliğin sağlanabilmesi için daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç vardır. Bu durum, 5. sınıf kitabının öğrenme çıktılarıyla daha uyumlu olduğu veya bu yaş grubuna yönelik içeriklerin daha başarılı tasarlandığına işaret edebilir. Buna karşın, 6. ve 7. sınıf kitapları için öğretmen görüşleri "orta" ile "en etkisiz" arasında dağınık bir dağılım göstermiştir. Veriler, 7. sınıf kitabının çocukların öğrenme sürecini desteklemekte yetersiz kaldığını ve 18 öğretmenin bu kitabı özellikle "en etkisiz" olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Bu sonuç, örneğin ders kitabının dilinin veya bilgi yoğunluğunun öğrencilerin bilişsel becerileri için çok yüksek olmasından etkilenmiş olabilir. 8. sınıf Atatürk ilke ve inkılâpları tarihi ders kitabı ise sadece üç öğretmen tarafından değerlendirilmiştir. Bu sayı, güvenilir çıkarım yapmayı sınırlandırmakla birlikte yapılan değerlendirmelerin "orta düzey" ağırlıklı olması dikkat çekicidir. Bu sonuç, eğitmenlerin bu ders kitabına ilişkin görüşlerinin nötr olduğu anlamına gelebilir. Bu bulgular,

öğretmenlerin bakış açılarına göre ders kitaplarının öğrenme hedeflerine ulaşma düzeylerinde farklılıklar olduğunu göstermektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi bir ders kitabında bulunması gerektiğini düşündükleri özellikler, Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İyi Bir Ders Kitabında Bulunması Gereken Özelliklere İlişkin Sıralamaları

Özellikler	***f***					
	En Önemli	**-**	**-**	**-**	**-**	***En Önemsiz***
Öğretim Programına Uygunluk	20	5	12	5	-	3
Dil ve Anlatım	11	9	17	4	3	1
Görsel Düzen	5	9	9	15	5	2
Bilimsel İçerik	7	19	2	9	5	3
Tasarım	-	3	4	12	23	3
Fiziksel Yapı	2	-	1	-	9	33
Toplam	***45***					

Tablo 2'ye göre öğretmenlerin ders kitabı seçiminde en çok önem verdikleri ölçütler arasında öğretim programına uygunluk, bilimsel içerik, dil ve anlatım şeklinde sıralanmaktadır. Öğretmenlerin en çok önem verdikleri ölçütün, "öğretim programına uygunluk" (f=20) olduğu belirlenmiştir. Bu durum, eğitimcilerin ders kitaplarını öğretim kaynağı olarak kullanmanın yanı sıra ölçme ve değerlendirme süreçleriyle de ilişkilendirdiğini göstermektedir. Öğrenme çıktılarıyla/kazanımlarıyla uyumsuz bir ders kitabı, öğrenci gelişiminin planlanması ve değerlendirilmesi söz konusu olduğunda eğitmen için sorunlara neden olabilmektedir.

Bilimsel içerik (f=19) ikinci en önemli bileşen olarak öğretmenlerce seçilmiştir. Bu bulgu, öğretmenlerin sadece programla uyumu değil, aynı zamanda ders kitaplarının doğru ve güvenilir bilgi içermesini de önemli gördüklerinin kanıtıdır. Öğretmenler, içerik hatalarının veya bilimsel açıdan tartışmalı ifadelerin, öğrencilerin kavramsal gelişiminde yanlış öğrenmelere yol açabileceğini ifade etmektedir.

Bazı katılımcılar (n=11) dil ve ifadenin en önemli unsur olduğunu düşünürken katılımcıların büyük bir kısmı (n=17) bu unsurun kayda değer bir öneme sahip olduğunu düşünmüş ve üçüncü sırada yer vermiştir. Öğretmenler kitabın dilinin açık, anlaşılır ve öğrencilerin yaş, bilişsel seviyelerine uygun olması gerektiğini belirtmişlerdir. Kavraması kolay bir dil kullanmak, özellikle çok fazla kavram içeren sosyal bilgiler derslerinde öğrencilerin motivasyonu ve dersi anlaması için çok önemlidir. Sosyal bilgiler öğretmenleri görsel düzeni farklı düzeylerde değerlendirmişlerdir. Görsel araçların öğrenmeyi desteklediğine dair genel kabul gören yaklaşıma rağmen sadece 15 öğretmenin bu unsuru oldukça önemli bulması, öğretmenler arasında bu konuda net bir görüş birliği olmadığını düşündürmektedir. Bazı öğretmenler, görsellerin aşırı kullanımının öğrencilerin dikkatini dağıtabileceğini ifade etmiştir. Bu durum, eğitim materyali tasarımında görsel ögelerin hem sayıca hem de içerik açısından dengeli

biçimde kullanılması gerektiğine işaret etmektedir. Tasarım ölçütü ise öğretmenlerce genellikle daha az önemli (f=23, beşinci sırada) bulunmuştur. Bu da öğretmenlerin içeriğe öncelik verirken estetiği daha işlevsel bir düzeyde dikkate aldıklarını göstermektedir. Fiziksel yapı ise, 33 öğretmen tarafından "en önemsiz" olarak değerlendirilmiştir. Bu bulgu, öğretmenlerin öğretim programına uygunluk ve içerik kalitesine kitapların görünümünden daha fazla öncelik verdiğini göstermektedir. Ancak bazı eğitimciler, özellikle ortaokul düzeyinde, kitapların sağlamlığı ya da kullanılabilirliğinin de dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu da fiziksel yapı unsurunun öğretim sürecini doğrudan değil dolaylı olarak nasıl desteklediğini göstermektedir.

Bu konuya yönelik katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

"Öğrenciler için en güvenilir kaynaklardan biri ders kitabıdır. Bu nedenle içeriğin bilimsel açıdan sağlam olması çok önemli." (K4, K, Sözleşmeli Öğretmen, Gaziantep)

"Ders araçları arasında birinci sırada yer alan ders kitaplarının, eğitimde fırsat eşitliği ilkesi gereği sürekli güncellenen, bilimsel içeriklere sahip olması önemlidir. Görsel içerikler ise kitabın dikkat çekici olması ve verilen içeriği tamamlayıcı olması nedeniyle önemlidir." (K21, K, 20, Ankara)

"Ders kitabının öncelikle öğretim programının felsefesine uygun ve bilimsel bir içeriğe sahip olması gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca dil ve anlatım ortaokul seviyesine uygun olmalı." (K32, E, 11, Antalya)

Genel olarak değerlendirdiğinde sosyal bilgiler öğretmenleri ders kitaplarında öğretim programı uyumu, bilimsel içerik ve anlaşılır dil gibi pedagojik unsurları ön planda tutarken tasarım ve fiziksel yapıyı ise ikincil derecede önemli bulmaktadırlar. Bu görüşler ışığında, iyi bir ders kitabının hem içerik açısından zengin hem de sunum bakımından dengeli ve öğrencilerin seviyelerine uygun olması gerektiği sonucuna ulaşılabilir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin mevcut ders kitaplarında kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri açısından değerlendirmeleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mevcut Ders Kitaplarında Kullanılan Öğretim Yöntem ve Teknikleri Açısından Değerlendirmeleri

Öğretim Yöntem ve Teknikleri	***f***	***Öğretim Yöntem ve Teknikleri***	***f***
Soru-Cevap	26	Açık Uçlu Sorular	1
Örnek Olay İncelemesi	23	Oyunla Öğretim	1
Anlatım	20	Bulmacalar	1
Drama	9	İşbirlikli Öğrenme	1
Beyin Fırtınası	9	Tam Öğrenme Modeli	1
Sunuş Yoluyla	6	Konuşma Halkası	1
Tartışma	5	Aktif Öğrenme	1
Gezi-Gözlem	5	Okuma	1
Buluş Yoluyla	4	Olay Kaydı (Anekdot)	1
Araştırma-İnceleme	3	İstasyon	1
Gösterip Yaptırma	3	Altı Şapkalı Düşünme	1
Problem Çözme	2	Bireysel Çalışmalar	1
Yaparak-Yaşayarak Öğrenme	2		
Etkinliklerin Fazla Olması	2		
Rol Yapma	2		
Tablo ve Görseller	2		
Grup Etkinlikleri	2		
Toplam			***137***

Tablo 3'te sosyal bilgiler öğretmenlerinin mevcut ders kitaplarında yer alan öğretim yöntem ve tekniklerine ilişkin değerlendirmeleri sunulmuştur. Bulgular, öğretim sürecine geleneksel yöntemlerin ön planda olduğunu göstermektedir. Özellikle soru-cevap (f=26), örnek olay (f=23) ve ders anlatımı (f=20) yaklaşımları öne çıkmaktadır. Bu senaryo, öğretmenlerin öğrencilerle etkileşim kurmak istediklerini, ancak bunu öncelikle öğretmen merkezli yollarla yaptıklarını göstermektedir.

Öğretmenler, ders kitaplarında yaygın olarak yer alan etkinlikleri, soru-cevap ve düz anlatım gibi yaklaşımların tekrarlanma sıklığından da anlaşılacağı üzere, eğitmen kontrolüne ve bilgi aktarımına dayalı olarak yorumlanmaktadır. Örnek olaylar ve benzeri yöntemler, yapı olarak öğrenci katılımını destekliyor gibi görünse de kitapta nasıl sunulduklarına bağlı olarak çoğu zaman sadece öğretmen rehberliğinde çözülen örneklere dönüşebilmektedir. Bu bulgu, eğitimcilerin farklı yaklaşımlara açık olmakla birlikte, genellikle denenmiş ve doğru yaklaşımları tercih ettikleri şeklinde yorumlanmıştır. Diğer yandan, drama (f=9), beyin fırtınası (f=9), sunuş yoluyla öğretim (f=6), tartışma (f=5) ve gezi-gözlem (f=5) gibi yöntemler daha az sıklıkla tercih edilmektedir. Ayrıca buluş yoluyla öğrenme (f=4), araştırma-inceleme (f=3), gösterip yaptırma (f=3), problem çözme (f=2), yaparak-yaşayarak öğrenme (f=2) ve rol yapma (f=2) gibi yöntemlerin sınırlı kullanımı, öğrencilerin üst düzey düşünme becerileri geliştirme fırsatlarının yeterince sağlanmadığını düşündürmektedir.

Öğretmenlerin genellikle aktif öğrenme, problem çözme, oyun temelli öğrenme, iş birlikli öğrenme ve eleştirel düşünmeyi teşvik eden stratejiler yerine doğrudan öğretim ve geleneksel yöntemleri tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Tablo 3'teki bulgulara dayanarak öğretmenlerin bu stratejileri daha etkili şekilde kullanabilmelerini destekleyecek çalıştayların düzenlenmesi ve öğretim süreçlerinin daha öğrenci merkezli bir yaklaşımla yeniden yapılandırılması önerilmektedir.

Bu konuya yönelik katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

> "*Sosyal bilgiler daha çok sözel bir ders. Bunun yanına okullarımızın maddi imkânlarının azlığı, fiziksel materyal yetersizliği ve kalabalık sınıflar gibi faktörler de eklenince ne yazık ki sunuş yoluyla öğrenme stratejisine ait öğretmenin daha aktif olduğu anlatım yöntemi kullanılıyor. En çok kullanılan yöntemin bu olduğunu söyleyebilirim. Bunun yanında soru cevap, beyin fırtınası, problem çözme gibi teknikler de sık kullanılıyor*." (K4, K, Sözleşmeli Öğretmen, Gaziantep)

> "*Genel olarak kitaplarımızda düz bir anlatım tercih edilmiştir. Kitabımızda bulunan etkinliklerin çoğunluğu soru-cevap kısımları ve ünite sonu etkinlikleri ile kısıtlı kalmıştır. Her kazanıma/öğrenme çıktılarına uygun farklı öğretim yöntem tekniklerinin uygulanabileceği etkinlikler olmasını isterdim*." (K7, E, 5, Ardahan)

> "*En fazla örnek olay incelemesi yer alıyor. Konular örnek olaylarla somutlaştırılmak isteniyor*." (K20, E, 8, Kırşehir)

Bu cümleler, kullanılan öğretim yöntemlerini, karşılaşılan zorlukları ve öğretim programlarındaki değişiklikleri kapsamlı bir şekilde özetlemektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin tercih ettikleri yöntem ve tekniklerin ders kitaplarında nasıl yer aldığını değerlendirmeleri büyük önem

taşımaktadır. Bu durum, öğrencilerin öğrenme süreçlerinde aktif katılımını, üst düzey düşünme becerilerini ve demokratik öğrenme ortamlarını destekleme açısından önemli bir sınırlılık teşkil etmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, ders kitaplarında daha fazla yer alması gerektiğini düşündükleri öğretim yöntem ve tekniklerine ilişkin değerlendirmelerini Tablo 4'te ifade etmişlerdir.

Tablo 4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ders Kitaplarında Daha Fazla Yer Verilmesini İstedikleri Öğretim Yöntem ve Tekniklerine İlişkin Değerlendirmeleri

Öğretim Yöntem ve Teknikleri	*f*	*Öğretim Yöntem ve Teknikleri*	*f*
Gezi-gözlem	24	Müze eğitimi	1
Drama	22	Daha fazla etkinlik	1
Beyin fırtınası	15	Bireysel çalışmalar	1
Örnek olay incelemesi	15	Rol yapma	1
Problem çözme	2	Tablo görsel	1
Tartışma teknikleri	2	İstasyon	1
Altı şapkalı düşünme	2	Kavram haritaları	1
Katılım yöntem teknikleri	2	Kanıt temelli öğretim	1
Öğrenci deneyimlerini içeren	2	Görüş geliştirme teknikleri	1
Gösterip yaptırma	2	Kavram bulmacaları	1
Altı şapkalı düşünme tekniği	2	Rol yapma	1
Günlük yaşamla ilişkilendirme	1	Zihin haritaları	1
Anlatım	1	Simülasyon	1
Konulara göre farklılık göstermeli	1	Materyal hazırlama	1
Çağdaş ve öğrenci merkezli	1	Yapılandırılmış grid	1
Soru-cevap	1	Hepsi kullanılıyor	1
Bilginin azaltılması	1		
Toplam			***112***

Tablo 4'te sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitaplarında daha fazla yer verilmesini istedikleri öğretim yöntem ve tekniklerine ilişkin görüşleri sunulmuştur. Bulgulara göre eğitimciler yapılandırmacı, öğrenci merkezli ve etkileşimli yöntemlerin daha geleneksel olanlara göre öncelikli olması gerektiğine inanmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, ders kitaplarında daha fazla yer verilmesini istedikleri öğretim yöntem ve tekniklerinden en çok gezi-gözlem (f=24) yöntemini tercih etmektedir. Bu durum, öğretmenlerin öğrencileri sınıf dışına çıkararak yerinde gözlem yapmalarına olanak tanıyan ve öğrenmeyi somutlaştıran uygulamalara önem verdiklerini göstermektedir. Drama (f=22), beyin fırtınası (f=15) ve örnek olay incelemesi (f=15) gibi öğrenci merkezli yöntemlerin sıklıkla tercih edilmesi, öğretmenlerin öğrencileri derse aktif biçimde katma yönünde güçlü bir eğilim taşıdıklarını göstermektedir. Bu yöntemler, sosyal bilgiler dersinin doğasında bulunan saha çalışmaları, canlandırmalar ve çok yönlü düşünme gibi uygulamalarla örtüşmektedir. Özellikle gezi-gözlem ve drama, öğrencilerin sosyal çevreyi daha yakından tanımalarına, empati becerilerini geliştirmelerine ve tarihsel olayları dramatize ederek daha derinlemesine kavramalarına katkı sağlamaktadır. Öğretmenlerin bu yöntemlere yönelmesi, teorik bilgi aktarımının ötesine geçerek öğrencinin yaşantısına dayalı, anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi önceliklendirdiklerini göstermektedir.

Buna karşın problem çözme, tartışma, altı şapkalı düşünme, katılımcı yöntemler, öğrenci deneyimlerine dayalı uygulamalar, gösterip yaptırma ve rol yapma gibi bazı yöntemlerin sadece birkaç öğretmen tarafından belirtilmiş olması (her biri için f=2), bu tekniklerin sınırlı düzeyde kullanıldığını göstermektedir. Bu da öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik fırsatların yeterince desteklenmediğine işaret etmektedir.

Öğretmenlerin daha az sıklıkla başvurduğu ancak öğrenme sürecine katkı sağlayan farklı yöntemler de dikkat çekmektedir. Müze eğitimi (f=1), rol yapma (f=1), istasyon (f=1), kavram haritaları (f=1), kanıt temelli öğretim (f=1), görüş geliştirme teknikleri (f=1), kavram bulmacaları (f=1), zihin haritaları (f=1), yapılandırılmış grid (f=1) ve simülasyon (f=1) gibi teknikler sadece birer kez belirtilmiş olmasına rağmen farklı öğrenme stillerine hitap eden ve öğrencilerin aktif katılımını destekleyen önemli araçlar arasında bulunmaktadır. Bu noktada sınırlı frekansla tekrarlanan bu yöntemlerin, ders kitaplarında yer bulamaması ya da uygulama örneği sunulmaması nedeniyle sınıf içi uygulamalara yansımakta zorlandığı düşünülebilir. Ayrıca günlük yaşamla ilişkilendirme (f=1), materyal hazırlama (f=1) ve çağdaş, öğrenci merkezli yaklaşımlar (f=1) öğretmenler tarafından dile getirilmiştir. Öğretim sürecinde farklı yöntemlerin kullanılması, öğrencilerin ilgisini canlı tutmak için büyük önem taşımaktadır. Bu durum, öğretmenlerin sadece "nasıl öğretileceği"ne değil, "neyin ve ne şekilde öğretileceği" konusunda da bütüncül bir yaklaşım geliştirdiklerini göstermektedir. Genel olarak bakıldığında öğretmenler farklı öğretim yöntem ve tekniklerini benimsemekle birlikte, bazı yöntemlerin daha yaygın kullanıldığı ve geleneksel yaklaşımların ön planda olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca öğrenci katılımını üst düzeyde teşvik eden çağdaş tekniklere ise daha az başvurdukları gözlenmiştir. Bu sonuçlar, öğretmen görüşlerinin sadece eleştirel bir bakış açısı sunmakla kalmayıp, aynı zamanda öğretimin geliştirilmesine yönelik önemli ipuçları taşıdığını göstermiştir. Nitekim sosyal bilgiler öğretmenleri, öğrenci merkezli yöntemlere büyük ölçüde önem verdiklerini ifade etmekte; ancak ders kitaplarının içeriğinde bu yöntemlerin yeterince yer almadığını belirtmektedirler.

Bu konuya yönelik katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

> *"Kitapların öğrenciye sadece bilgi aşılamak dışında çocuğu aktif hale getirecek drama ve gezi gözlem gibi yöntemlerle çocuğun ilgisini çeken bir hal alması gerekiyor. Özellikle sosyal bilgilerde ağırlıklı olarak işlenen tarih ve coğrafya disiplinleri için en uygun yöntemler drama ve gezi gözlemdir."* (K3, E, 9, Denizli)

> "*Kesinlikle gezi-gözlem yöntemi kullanılmalı çünkü sosyal bilgiler hem tarih hem de coğrafya derslerinden oluşmakta ve iki derste de gözlem yapılacak çok fazla konu var."* (K23, K, 5, Diyarbakır)

> *"Sosyal bilgiler ders kitaplarında drama ve rol oynama, simülasyon, kavram haritaları, zihin haritaları, kavram bulmacaları ve yapılandırılmış grid gibi görsel ve interaktif öğretim yöntemlerine daha fazla yer verilmesi, öğrencilerin öğrenme deneyimlerini zenginleştirecek ve kalıcı öğrenmeyi*

sağlayacaktır. Bu yöntemler, öğrencilerin bilgiyi daha iyi anlamalarını, hatırlamalarını ve günlük hayata uygulamalarını destekleyecektir." (K42, E, 7, Hatay)

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin mevcut ders kitaplarını dil ve anlatım açısından değerlendirmeleri Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mevcut Ders Kitaplarını Dil ve Anlatım Açısından Değerlendirmeleri

Olumlu Kodlar	***f***	***Olumsuz Kodlar***	***f***
Bence uygun	20	Sadeleşmeye gidilmeli	8
Daha iyi olduğunu düşünüyorum	3	Bir beden büyük geldiğini	7
Öğrenci farklılıkları dikkate alınarak kitap hazırlanmalıdır	3	Kavram bilgisi açısından yetersiz	2
Kavramların somutlaştırılması	2	İçeriğin güncel örneklerle desteklenmemesi	2
Kısa açıklamalar eklenebilir	2	Kavram bilgisi açısından yetersiz	2
5. ve 6. sınıf uygun	2	İçeriğin güncel örneklerle desteklenmemesi	2
Bilgi arka planda kalmış durumda	2	5. sınıf uygun değil	2
5. sınıf düzeyine uygun	1	6. sınıf Coğrafya konularında dili uygun değil	1
6.,7. ve 8. sınıf uygun	1	Edebi ürünlerin az kullanılması	1
Öğrenme alanlarına göre değişebilmektedir	1	Bilgiler arasında bağlantı yok	1
Etkinlik sayısının arttırılması	1	Dilbilgisi hataları	1
		Sıkıcılık ve motivasyon eksikliği	1
		Bu konuda yetkin değilim	1
Toplam	***38***		***31***

Tablo 5'e göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin mevcut ders kitaplarını dil ve anlatım yönünden genel olarak olumlu değerlendirdikleri görülmektedir. Özellikle "bence uygun" (f=20) ifadesinin öne çıkması, mevcut ders kitaplarının genel kabul gördüğünü ve temel düzeyde beklentileri karşıladığı şeklinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte öğretmenlerin sadece değerlendirme yapmakla kalmayıp ders kitaplarının daha işlevsel hale getirilmesi için önerilerde bulunmaları, eleştirilerin yapıcı nitelikte olduğunu da düşündürmektedir. Nitekim "öğrenci farklılıklarının dikkate alınması" (f=3), "kavramların somutlaştırılması" (f=2) ve "kısa açıklamaların eklenmesi" (f=2) gibi ifadeler, ders kitaplarının kapsayıcılığının artırılması ve öğrencilerin bilişsel düzeylerine daha uygun hale getirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bazı sosyal bilgiler öğretmenlerinin, belirli sınıf düzeylerine yönelik olumlu değerlendirmelerde bulunmaları (örneğin "5. ve 6. sınıf uygun", "6., 7. ve 8. sınıf uygun") ise ders kitaplarının tüm sınıf düzeylerinde homojen bir şekilde etkili olmadığını, sınıf düzeyine göre algıların farklılaştığını göstermektedir.

Katılımcıların olumsuz geri bildirimler kategorisindeki cevapları incelendiğinde "sadeleşmeye gidilmesi gerektiği" (f=8) ve içeriğin bazı öğrenciler için "bir beden büyük geldiği" (f=7) yönündeki eleştiriler dikkat çekicidir. Bu görüşler, kullanılan dilin öğrencilerin yaş ve gelişim düzeyine tam olarak karşılamadığını ve metinlerin bazı öğrencileri için fazla soyut veya karmaşık olabileceğini akla getirmektedir. Ayrıca "kavram bilgisi açısından yetersizlik" (f=2), "güncel örneklerin eksikliği" (f=2), "bilgiler arasında bağlantı olmaması" ve "bilgi arka planda kalmış durumda" gibi ifadeler, kitapların anlaşılırlığını olumsuz etkileyen faktörler olarak belirlenmiştir. Bu ifadeler, sadece anlatım diliyle değil,

aynı zamanda içerik bütünlüğü ve güncelliği ile ilgili sorunlara da işaret etmektedir. Bazı öğretmenlerin "dilbilgisi hataları" ve "edebi ürünlerin az kullanılması" gibi daha teknik eleştirilerde bulunmaları ise ders kitaplarının sadece içerik açısından değil, dil estetiği açısından da geliştirilmesi gerektiğini gündeme getirmektedir. Genel olarak bakıldığında Tablo 5'teki sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri, ders kitaplarının genel olarak kabul gördüğünü, ancak daha sade, anlaşılır ve öğrenci düzeyine uygun şekilde hazırlanmasının gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu bulgular, ders kitaplarının hem bilgi yapılandıran araçlar hem de öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve dilsel gelişimini destekleyen çok yönlü kaynaklar olarak tasarlanmasının gerekliliğini hatırlatmaktadır.

Bu konuya yönelik katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

"*Dil ve anlatım yönünden zaman zaman çocukların seviyesine bir beden büyük geldiğini düşündüğüm oluyor. Bunun yanında ders kitaplarımız çok fazla düz metinlerden, okuma parçalarından oluşturulmuş. Bunun yerine etkinlik sayısının artırılması gerektiğini söyleyebilirim.*" (K4, K, Sözleşmeli Öğretmen, Gaziantep)

"*5. ve 6. sınıf kitapları dil ve anlatım yönünden uygun. Fakat 7. sınıf kitaplarında öğrencilerin çok fazla bilmediği kelimeler oluyor. Bu yüzden 7. sınıf kitabın dilinin ağır olduğunu düşünüyorum.*" (K14, E, 13, Sakarya)

"*Dil ve anlatım yönünden bazen daha basit bir anlatımla anlatılabilecek bir konu, karmaşık bir şekilde verilmiş olabiliyor veya görsel konuyu desteklemiyor. Dil bilgisi hataları da çok sık karşılaştığımız sorunlar.*" (K37, K, 18, Ankara)

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin mevcut ders kitaplarını görsel açısından değerlendirmeleri Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mevcut Ders Kitaplarını Görsel Açısından Değerlendirmeleri

Olumlu Kodlar	***f***	***Olumsuz Kodlar***	***f***
Görsellerin yeterliği olduğu düşünüyorum	16	Görsel sayısının arttırılmasının gerekliliği	19
5. sınıf ders kitaplarında görsel başarı	4	Kalite iyileştirme gerekliliği	4
Görsellerin öğrenci katılımına etkisi	3	Seviyeye uygun olmayan görseller	3
Öğrencilerin görselleri yorumlama eğilimi	3	Soyut konuların somutlaştırılması	3
Görselliğin ön planda tutulması	2	7. ve 8. sınıf ders kitaplarında görsel eksiklik	2
Görsellerin yıllık güncellenmesi	2	Güncel ve hayatla bağlantılı görsel eksikliği	2
Alt sınıf kitaplarında görsel yeterli	2	Görsel, tablo ve harita eksikliği	2
Görsel boyutunun büyük olması ve dikkat çekiciliği	2	Etkileşimli ve uygulamalı görsel ihtiyacı	2
Görsellerin doğru seçimi	1	Görsellerin metni desteklemesi	2
Öğrenme sürecinin kalıcılığı	1	Görsel tasarımın ilgi çekici hale getirilmesi	2
		Karikatür kullanımı ile ilgi çekilebilir	2
		Ders kitaplarının teknoloji ile entegrasyonu	1
		Tekrar eden görsellerin öğrenci ilgisini azaltması	1
		Yerel ve kültürel olarak uygun görsellerin eksikliği	1
		Görsel kullanım kısıtlamaları	1
		Yerinde görsel toplama	1
Toplam	***36***		***48***

Tablo 6'da sosyal bilgiler öğretmenlerinin mevcut ders kitaplarını görseller açısından değerlendirmelerine ilişkin bulgular sunulmuştur. Edinilen veriler, görsel özelliklere ilişkin olumsuz değerlendirmelerin (f=48) olumlu değerlendirmelerden (f=36) daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu durum, ders kitaplarının öğretim sürecinde görselleri etkin bir şekilde kullanmamasına yönelik yaygın bir eksikliği göstermektedir. Olumlu görüşler kategorisi incelendiğinde en sık tekrarlanan kod "görsellerin yeterli olduğu" yönündedir (f=16). Özellikle, öğretmenlerin 5. sınıf ders kitaplarındaki görselleri daha başarılı buldukları (f=4) ve bu görsellerin "öğrenci katılımına etkisi" (f=3) ile "öğrencilerin görsel yorumlama eğilimi" (f=3) gibi öğrenmeyi destekleyici rollerine dikkat çektikleri belirlenmiştir. Bunun yanında "görsellerin büyük ve dikkat çekici boyutlarda olması" (f=2), "her yıl güncellenmesi" (f=2) ve "öğretim materyallerinde önceliklendirilmesi gerektiği" (f=2) yönündeki öneriler ise öğretmenlerin görsel içeriklerde dinamizm ve etkileyicilik beklentisi içinde olduklarını göstermektedir.

Olumsuz görüşler kategorisinde en sık dile getirilen eleştiri, "ders kitaplarındaki görsel sayısının yetersizliğidir" (f=19). Bu eleştiriyi, "görsel kalitesinin düşük olması" (f=4), "mevcut görsellerin öğrenciyi sürece yeterince dahil edememesi" (f=2) ve "etkileşim eksikliği" gibi niteliksel sorunlar izlemektedir. Ayrıca, bazı öğretmenler "görsellerin seviyeye uygun olmadığını" (f=3) ve "soyut konuları somutlaştırma işlevini yerine getirmekte yetersiz kaldığını" (f=3) belirtmiştir. Bu durum, görsel içeriklerin sadece nicel anlamda değil, aynı zamanda nitelik açısından da eleştirilere konu olduğunu göstermektedir. Özellikle 7. ve 8. sınıf ders kitaplarındaki "görsel desteğin yetersiz olduğu" yönündeki ifadeler (f=2), bu eleştirileri somutlaştırmakta ve sınıf düzeyine göre farklılaşan ihtiyaçlara dikkat çekmektedir. Görsellerin öğrenci düzeyine uygun tasarlanmaması ve bazı soyut kavramların görsellerle desteklenememesi, ders kitaplarının yaş ve gelişim özelliklerine göre daha özenli yapılandırılması gerektiğini göstermektedir.

Ayrıca görsellerin metni desteklemede yetersiz kalması (f=2), içerik ile görsel arasında anlamlı bir ilişki kurulamaması sorununu oluşturmaktadır. Güncel yaşamla bağlantısı zayıf olan veya kültürel bağlamdan uzak görsellerin (f=2) kullanılması da ders kitabını öğrencinin dünyasına ulaşamaması riskini doğurmaktadır. Bazı öğretmenlerin teknoloji entegrasyonu (f=1), etkileşimli grafik ve harita kullanımı (f=2) ile karikatür gibi ilgi çekici görsel türlerine yer verilmesi (f=2) yönündeki önerileri, ders kitaplarında dijital çağın gereklerine uygun, çağdaş ve etkileşimli görsel ögelerin kullanımının geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu bulgular, ders kitaplarında kullanılan görsellerin görsel-işitsel çeşitlilik sağlamanın yanı sıra, öğrencinin öğrenme sürecine aktif katılımını teşvik edecek şekilde tasarlanması gerektiğini göstermektedir. Genel olarak bakıldığında öğretmen görüşleri, ders kitaplarının görsel içerik bakımından hem nicel hem nitel olarak yeniden yapılandırılmasının

gerekliliğine güçlü bir biçimde işaret etmektedir. Bu sonuçlar, ders kitaplarının pedagojik açıdan daha uygun hale getirilmesi ve daha iyi görsel materyallere sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu konuya yönelik katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

"*Daha çok görsele yer verilebilir. Çocuklar resimlere bakmayı, onlara yorum yapmayı seviyorlar. Derse az katılan öğrencilerim bile görseli yorumlamalarını istediğimde parmaklarını kaldırıyorlar*." (K4, K, Sözleşmeli Öğretmen, Gaziantep)

"*Görsel açıdan yetersiz ve içerisindeki görsellerin çok ilgi çekmediğini düşünüyorum. Görseller hayata daha yakın ve güncel olmalı.*" (K14, E, 13, Sakarya)

"*Harita, fotoğraf, temsili resim, tablo, grafik gibi görsel özelliklerin nicelik olarak yeterli olduğunu düşünüyorum. Tasarımla ilgili bazı düzenlemeler yapılabilir. Daha kaliteli görseller kullanılabilir*." (K32, E, 11, Antalya)

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin mevcut ders kitaplarını öğrenci hazır bulunuşluk açısından değerlendirmeleri Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mevcut Ders Kitaplarını Öğrenci Hazır Bulunuşluk Açısından Değerlendirmeleri

Olumlu kodlar	***f***	***Olumsuz kodlar***	***f***
Tüm seviyelerin uygun olduğunu düşünüyorum.	11	5. sınıf öğrenci düzeyinin üzerinde	13
5. sınıf öğrenci düzeyine uygun	8	7. sınıf öğrenci düzeyinin üzerinde	13
6. sınıf öğrenci düzeyine uygun	8	6. sınıf öğrenci düzeyinin üzerinde	11
7. sınıf öğrenci düzeyine uygun	6	8. sınıf T. C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük kitabı öğrenci düzeyinin üzerinde	11
		5. sınıf ders kitabında bilgi azlığı var	4
		Öğretim programı dengeli dağıtılmalı	3
		Öğretmene anlatması gereken çok şey bırakılmış.	1
		Her sınıf düzeyindeki ders kitabı bir üst sınıfa kaydırılmalı	1
		Ders kitapları içinde üniteler arası zorlukla ilgili dengesizlik var.	1
		Öğrenciler arasında düzey farklılıkları var.	1
		Ders kitaplarının akademik dili sadeleştirilmeli.	1
		Öğretim programı tekrar gözden geçirilmeli	1
Toplam	***33***		***61***

Tablo 7'de sosyal bilgiler öğretmenlerinin mevcut ders kitaplarını öğrenci hazır bulunuşluk düzeyi açısından değerlendirmelerine ilişkin bulgular sunulmuştur. Edinilen veriler incelendiğinde olumsuz değerlendirmelerin (f=61) olumlu değerlendirmelere (f=33) kıyasla belirgin biçimde daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, birçok sosyal bilgiler öğretmeninin ders kitaplarını öğrencilerin gelişimsel düzeylerine ve bilişsel yeterliliklerine tam olarak uygun bulmadığı izlenimi oluşturmuştur.

Olumlu görüşler incelendiğinde bazı öğretmenler "ders kitaplarının tüm sınıf düzeyleri için uygun olduğunu" belirtmiştir (f=11). Ayrıca özellikle 5. (f=8), 6. (f=8) ve 7. sınıf (f=6) düzeylerinde, kitapların öğrenci hazır bulunuşluk düzeyine uygun olduğu yönünde görüşler öne çıkmaktadır. Bu bulgular, öğretmen algılarında sınıf düzeyine göre farklılıklar olduğunu gösterirken bazı sınıflar için

ders kitaplarının öğrenci seviyesine uygun içerik sunduğuna da işaret etmektedir. Bu durum, öğretmenlerin ders kitaplarına ilişkin algılarının kişisel deneyimlere, öğrenci profiline ve okul ortamına göre farklılık gösterebileceğini göstermektedir.

Buna karşın öğretmenlerin çoğunluğu özellikle "ders kitaplarının öğrenci düzeyinin üzerinde olduğunu" belirtmiştir. Bu eleştiriler, 5. (f=13), 6. (f=11), 7. (f=13) ve 8. sınıflar (f=11) için benzer oranlarda dile getirilmiştir. Bu bulgular, öğretmenlerin kitapların içeriğini öğrencilerin yaş özellikleri, bilişsel yetenekleri ve öğrenme ihtiyaçları açısından zorlayıcı bulduklarını göstermektedir. Özellikle "8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının öğrenci seviyesinin üzerinde olduğu yönündeki görüşler" (f=11), tarihsel içeriğin soyutluğu ve bilgi yoğunluğundan kaynaklandığı düşünülen zorluklara dikkat çekmektedir. Bu noktada dikkati çeken bir diğer unsur, bazı öğretmenlerin kitaplarda bilgi yoğunluğunun dengesiz dağıldığını belirtmeleridir. Örneğin, "5. sınıf kitabında bilgi azlığı" (f=4) ve "üniteler arasında zorluk düzeyinde dengesizlik var" (f=1) ifadeleri hem yatay hem dikey düzeyde yapılandırma eksikliklerine karşılık gelmektedir. Bununla birlikte, "her sınıf düzeyindeki kitabın bir üst sınıfa kaydırılması gerektiği" yönündeki öneri (f=1), mevcut öğretim programının öğrencinin gelişim düzeyinden ileri bir düzeyde konumlandığına dair eleştirileri somutlaştırmaktadır. Ders kitaplarında "kullanılan akademik dilin sadeleştirilmesi gerekliliği" (f=1) ve "öğrenciler arasındaki seviye farklılıkları" (f=1) bazı öğretmenlerin dikkatini çekmiştir. Bu değerlendirmeler, ders kitapları hazırlanırken bireysel farklılıkların ve dilsel anlaşılabilirliğin yeterince dikkate alınmadığını göstermektedir. "Öğretim programı tekrar gözden geçirilmeli" (f=1) ve "öğretim programı eşit dağıtılmalı" (f=3) görüşleri ise hem ders kitapları hem de onların temelini oluşturan genel öğretim politikaları için daha kapsamlı yapısal öneriler sunmaktadır.

Bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde sosyal bilgiler ders kitaplarının öğrencilerin yaş özellikleri, gelişim düzeyleri ve bilişsel kapasiteleri gözetilerek yeniden yapılandırılması gerektiğini göstermektedir. Aynı zamanda, bu içeriklerin dayandığı öğretim programlarının da bütüncül bir yaklaşımla yeniden değerlendirilmesi zorunluluğunu gündeme getirmektedir.

Bu konuya yönelik katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

> "*Akademik açıdan hazır bulunuşluk düzeyine uygun olduğunu düşünüyorum.*" (K9, K, 5, Ardahan)

> "*5. sınıf sosyal bilgiler kitabında çok fazla etkinlik var ama yeterince bilgi yok o yüzden öğrenci öğrenmekte sıkıntı yaşıyor.*" (K27, E, 6, Diyarbakır)

> "*5. sınıf çocuklarının büyük bir kısmı hazır bulunuşluk düzeyinde varsayılana yakın bile değiller. Sanki çoğu 4. sınıfta her şeyi unutup öyle geliyorlar, sınıflarda seviyeye uygun olan çok az oluyor.*" (K34, K, 26, Ankara)

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitaplarındaki teknolojik gelişmelere yönelik görüşleri Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Teknolojik Gelişmeler Açısından Ders Kitaplarını Değerlendirmeleri

Olumlu Kodlar	*f*	*Olumsuz Kodlar*	*f*
E-kitap ve z-kitap, tablet, akıllı tahta, yapay zekâ, sanal geziler, artırılmış gerçeklik gibi uygulamalar yararlıdır.	31	Bu teknolojilere ulaşma ve kullanma konusunda yetersizlikler var.	4
Yeni kitaplarda karekod uygulamasının olması olumlu olmuştur.	5	Okullarda altyapı ve bu teknolojileri kullanacak personel eksikliği var.	4
		Teknolojik materyallerin bir fark yarattığını düşünmüyorum.	2
		Her ne kadar teknoloji kullanılsa da sınıf içinde çocuk kalem kitapla temas etmeli.	1
		Teknolojik imkanların yeterli olmadığı kırsal kesimlerde uygulama konusunda sıkıntılar olabilir.	1
		Bu konularda çok bilgi sahibi değilim.	1
Toplam	***36***		***13***

Tablo 8'de sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitaplarını teknolojik gelişmeler açısından değerlendirmelerine ilişkin bulgular sunulmuştur. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin önemli bir bölümü (f=31), ders kitaplarına entegre edilen teknolojik uygulamaların (e-kitap, z-kitap, artırılmış gerçeklik, sanal geziler, yapay zekâ ve akıllı tahta gibi) öğretim sürecine önemli katkılar sunduğu görüşündedir. Öğretmenler, söz konusu araçların öğrencilerin dikkatini çektiğini, öğrenmeyi görselleştirdiğini ve dersin etkililiğini artırdığını belirtmiştir. Bu olumlu yaklaşıma paralel olarak bazı öğretmenler ders kitaplarında yer almaya başlayan karekod uygulamalarını da faydalı bulmuş (f=5), bu uygulamanın öğrencilere ders dışında da öğrenme olanakları sunduğunu dile getirmiştir. Ancak teknolojik gelişmelere ilişkin bu olumlu tabloya karşın, öğretmenlerin bir kısmı (f=4) teknolojilere erişim ve kullanım noktasında çeşitli sınırlılıklar yaşandığını ifade etmiştir. Bu katılımcılar, özellikle kırsal bölgelerde altyapı yetersizliklerinin, internet erişimi sorunlarının ve teknolojiyi etkili biçimde kullanabilecek personel eksikliğinin süreci olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Bunun yanında, birkaç katılımcı (f=2), teknolojik materyallerin bir fark yaratmadığını düşünürken bazıları (f=1) her ne kadar teknoloji kullanılsa da öğrencilerin kalem ve kitapla temas etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca teknolojik imkanların yeterli olmadığı kırsal kesimlerde uygulama konusunda sıkıntılar yaşanabileceğini belirten (f=1) ve bu konular hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını ifade eden (f=1) katılımcılar da bulunmaktadır. Bu durumun öğretmen yeterlikleriyle de ilişkili olduğunu da ifade etmemiz gerekmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde öğretmenlerin büyük çoğunluğu teknolojik gelişmelerin ders kitaplarına entegre edilmesini olumlu bulurken bazıları altyapı eksiklikleri, erişim sorunları ve teknolojinin sınıf içindeki etkisi konusunda olumsuz görüş bildirmiştir. Bu veriler, öğretmenlerin dijital yeterliklerinin sadece bireysel düzeyde değil, eğitim politikaları çerçevesinde de desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Bu konuya yönelik katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

"*E-kitap ve z-kitap ekonomik gelişmelere bağlı olarak ülkemizde yakın gelecekte uygulanabileceğini düşünmekle beraber AR uygulamasının yakın gelecekte ülkemiz okullarında kullanılmasını pek mümkün göremiyorum*." (K7, E, 5, Ardahan)

"*Kitaplar teknolojiye uygun olmalı çünkü her geçen gün teknolojik hayat değişip gelişmektedir*." (K22, K, 5, Diyarbakır)

"Sosyal bilgiler ders kitaplarının yapısı gereği öğrencilerin ilgilerini her zaman çekmediğini ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda belirtilen özellikteki kitap ve öğrenme materyallerinin, ergonomik, interaktif ve eğlenceli olarak görülebileceği ve öğrenme faaliyetlerinde yer verilmesinde yararlı olacağını düşünüyorum." (K39, E, 16, Ankara)

Sosyal bilgiler öğretmenleri, yenilenen öğretim programları doğrultusunda yazılmakta olan sosyal bilgiler ders kitapları için önerileri Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yenilenen Öğretim Programları Doğrultusunda Yazılmakta Olan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları için Önerileri

Olumlu Kodlar	***f***	***Olumsuz Kodlar***	***f***
Zaman sorunu düşünülerek planlanmalı	10	Yenilenen kitapların eksikliklerinin zaman içerisinde ortaya çıkacağını düşünüyorum.	2
Bilgi artırılmalı	8		
Görseller artırılmalı	5		
Daha fazla ders dışı etkinliğe yer verilmeli	5		
Öğrenci seviyesine uygun hale getirilmeli	4		
Teknoloji kullanımı artırılmalı	3		
Dil sadeleştirilmeli	3		
İçerik güncel olmalı	1		
Daha çeşitli öğretim yöntem ve tekniği kullanılmalı	1		
Toplam	***40***		***2***

Tablo 9'da sosyal bilgiler öğretmenlerinin, yenilenen öğretim programları doğrultusunda hazırlanmakta olan ders kitaplarına yönelik önerilerine ilişkin bulgular sunulmuştur. Öğretmenlerin bu konudaki görüşleri büyük oranda yapıcı ve geliştirici nitelik taşımaktadır. Katılımcıların en çok vurguladığı öneri, "ders kitaplarının zaman sorunu göz önünde bulundurularak planlanması gerektiğidir" (f=10). Bu durum, mevcut öğretim süresiyle uyumsuz içerik yoğunluğunun öğretmenler için bir sorun oluşturduğu yönündedir. Bununla birlikte "bilgi düzeyinin artırılması" (f=8), "görsel materyallerin çeşitlendirilmesi" (f=5) ve "ders dışı etkinliklere daha fazla yer verilmesi" (f=5) gibi öneriler, öğretmenlerin içerik zenginliğini ve öğrencilerin derse aktif katılımını önemsediklerini göstermektedir.

Öğrenci merkezli öğrenmeyi destekleyen diğer öneriler arasında "içeriğin öğrenci seviyesine uygun hale getirilmesi" (f=4), "teknolojik uygulamaların daha etkin kullanılması" (f=3) ve "akademik dilin sadeleştirilmesi" (f=3) bulunmaktadır. Bu bulgular, kitapların pedagojik uyumluluğuna ve erişilebilirliğine dair güçlü bir farkındalığı düşündürmektedir. Bazı katılımcılar "yenilenen kitapların eksikliklerinin ancak zaman içerisinde fark edileceğini" (f=2) ve "içeriğin güncelliğine dikkat edilmesi gerektiğini" (f=1) dile getirerek daha uzun vadeli, dinamik ve esnek içerik anlayışına ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

Bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde öğretmenlerin büyük çoğunluğu, ders kitaplarının daha etkili ve verimli hale gelebilmesi için içeriksel, görsel, teknolojik ve pedagojik açıdan yeniden yapılandırılması gerektiği konusunda ortak görüş bildirmiştir. Bu öneriler, sadece içerik düzenlemesiyle sınırlı kalmayıp öğrenci farklılıklarını gözeten, çağın dijital ve pedagojik gerekliliklerine uyum sağlayan, esnek ve kapsayıcı bir ders kitabı anlayışına olan ihtiyacı da açıkça gündeme getirmektedir. Bir başka deyişle, öğretmenler, ders kitaplarının daha etkili ve verimli olabilmesi için bu değişikliklerin yapılmasının gerektiği konusunda hemfikir olmuşlardır.

Bu konuya yönelik katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

> "*Özellikle ders saatini göz önüne almak, çocukların seviyesine uygun görsel temalarla desteklenmiş, öğrenciyi temel alan ders kitapları yazılmalı.*" (K10, E, 11, Sakarya)

> "*Bilgi ve görsellik birlikte kullanılmalı, ön öğrenmeler ile yeni öğrenmeler birlikte işe koşulmalı.*" (K11, K, 9, Sakarya)

> "*Konu çok, vakit az müfredatı yetiştirmekte sorun yaşıyoruz. Konu anlatmaktan etkinliklere vakit çok az kalıyor.*" (K23, K, 5, Diyarbakır)

Tartışma

Bu araştırmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullandıkları ders kitaplarına ilişkin görüşleri, ders kitabı hazırlama ölçütleri çerçevesinde incelenmiş ve bu doğrultuda çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Araştırma bulgularına dayalı değerlendirmeler, öğretmenlerin ders kitaplarına yönelik eleştirel yaklaşımlarının, bu materyallerin öğretim sürecindeki işlevini daha iyi kavramamıza katkı sağladığını ortaya çıkarmaktadır. Sonuçlar, öğretmenlerin ders kitaplarını kullanılan yöntem ve teknikler, dil ve anlatım özellikleri, görsel materyaller, etkinlikler ve öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyine uygunluk gibi ölçütler doğrultusunda değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu değerlendirmeler, nitelikli bir sosyal bilgiler ders kitabının sahip olması gereken temel özellikler hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Eğitimin temel aktörleri ve programın doğrudan uygulayıcıları olan öğretmenlerin ders kitaplarına ilişkin görüşleri, bu açıdan büyük önem taşımaktadır (Özdemir, 2022). Bu yönüyle çalışma, ders kitaplarının öğretim sürecindeki çok yönlü rolüne ilişkin güncel ve uygulamaya dönük çıkarımlar sağlamaktadır. Bu doğrultuda ders kitaplarının etkili kullanımını sağlayabilmek için öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının bu materyalleri değerlendirme, seçme ve pedagojik bağlamda kullanma becerilerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır (Kılıç, 2019). Çünkü, ders kitaplarını değerli kılan en temel özelliklerden biri, doğrudan öğrencilere yönelik olarak hazırlanmış olmalarıdır. Bununla birlikte, ders kitapları, ait oldukları bilim dalına ilişkin olarak öğrencide hem duyuşsal hem de bilişsel düzeyde ilk algı ve yaklaşımın oluşmasında da önemli bir rol üstlenir (Tangülü ve Topkaya, 2019). Nitekim Parker'a (2018, s. 367) göre iyi bir sosyal bilgiler ders kitabı sadece bir hikâye kitabı olmanın ötesine geçmeli; bilgiler, açıklamalar, tablolar, makaleler ve düşündürücü kavramlarla zenginleştirilmiş bir içerik sunmalıdır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, farklı sınıf seviyelerine ait ders kitaplarının öğrenme çıktıları üzerinde farklı etkiler yarattığını ifade etmektedir. Beşinci sınıf ders kitabının daha başarılı olduğu; buna karşın altıncı ve yedinci sınıf kitaplarının daha az etkili bulunduğu belirtilmektedir. Öğretmenlerin beşinci sınıf ders kitabını diğer sınıf düzeylerine kıyasla daha etkili bulmaları, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli doğrultusunda hazırlanan içeriklerin, öğrenci düzeyine uygunluk ve beceri temelli yapı açısından daha başarılı bulunduğunu göstermektedir. Bu bulgu, ders kitaplarının daha fazla alıştırma ve ek materyalle desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca öğretmenler, kitaplarda yer verilen öğretim stratejilerinin ağırlıklı olarak geleneksel yöntemlere dayandığını ve öğrenci merkezli yaklaşımların yeterince yansıtılmadığını vurgulamaktadır. Altay (2020) da öğretmenlerin güncellenen programa yönelik olumsuz görüşlerinin fazla olduğunu, ders saatlerinin yetersizliği, eksik içerikli ders kitapları, fiziki yetersizlikler ve ailelerin sosyo-ekonomik durumlarının programın uygulanabilirliğini sınırladığını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, öğrencilerin aktif katılımını sınırlamakta ve eleştirel düşünme becerilerinin gelişimini olumsuz etkilemektedir (Freire, 1970). Bu nedenle, ders kitaplarının sorgulamaya dayalı, keşfetmeye yönelten ve öğrencilerin günlük yaşamla bağlantı kurmasını sağlayan bir yapıda olması önem arz etmektedir (Vygotsky, 1978). Bu noktada Utkugün (2022), sosyal bilgiler ders kitaplarının, öğrencilerin yaşadıkları çevreden örnekler içermesi ve günlük yaşamla doğrudan ilişkilendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü öğrenciler, kendilerine yakın buldukları içeriklerle daha kolay bağ kurmakta ve öğrenme sürecine daha aktif şekilde katılım göstermektedir. Bu çerçevede, ders kitaplarında toplumsal olguların soyut, parçalı ve kurumsal bir yapıda sunulması, öğrencinin yaşantısıyla bağ kurmasını zorlaştırmakta ve öğrenme sürecindeki etkileşimi sınırlamaktadır (Hansen ve Puustinen, 2021). Bunun sonucunda öğrencilerin toplumsal olguları ilişkilendirme ve anlamlandırma kapasitesinde sınırlamalar görülebilmektedir.

Sweller'in (1988) bilişsel yük kuramına göre öğrencinin zihinsel kapasitesini aşan bilgi yükü öğrenmeyi güçleştirmektedir. Bu doğrultuda, ders kitapları öğrencilerin bilişsel süreçlerini dikkate alacak şekilde tasarlanmalıdır. Bir başka deyişle, ders kitapları çoğu zaman "ne öğrendik" sorusuna cevap verirken öğretmen eğitimi eksikliği nedeniyle "neden öğrendik" sorusunu arka planda bırakan uygulamaya dönük öğretim programı bileşenleri olarak hizmet etmektedir (Karabağ, 2015). Bu durum göz önüne alındığında, öğrenme eksikliklerini gidermek ve uzun süreli öğrenmeyi desteklemek açısından ders kitaplarının rolü kritik önemdedir (Yaylak, 2022).

Eğitimcilere göre bazı ders kitapları öğrencilerin anlamakta zorlandığı çok sayıda kelime içermekte ve bu durum, anlama becerileri üzerinde sınırlayıcı bir etki yaratabilmektedir. İyi bir ders kitabında kullanılan dilin açık, akıcı ve öğrencilerin seviyesine uygun olması beklenir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinden gelen geri bildirimler, ders kitabı metinlerinin her zaman öğrencilerin yaş ve bilişsel gelişim düzeyine uygun olmadığını işaret etmektedir. Öğretmenler, öğrencilerin ilgisini çekecek

anlatım biçimlerinin tercih edilmesi ve dilin daha şeffaf, sade ve anlaşılır hâle getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Tomlinson, 2011). Nitekim bazı sosyal bilgiler öğretmenlerinin "bir beden büyük" ifadesiyle yaptıkları nitelendirme, metinlerin anlaşılırlığına yönelik eleştirel bir bakışı yansıtmaktadır. Gülersoy (2013, s. 22) ders kitaplarının okunabilir, anlaşılabilir, ilgi çekici ve mekanik standartlara sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca okumayı kolaylaştırmalı, araştırmayı teşvik etmeli ve öğrenmeyi değerlendirmelidir.

Görsel araçların kullanımı, öğrencilerin dikkatini çekmek ve anlamayı teşvik etmek için çok önemlidir. Bulgular, bazı ders kitaplarındaki görsellerin ya yetersiz ya da pedagojik açıdan yanlış olduğunu göstermiştir. Ancak iyi bir ders kitabında öğretim materyalleri hem estetik bir unsur hem de pedagojik bir araç olarak hizmet etmelidir (Mayer, 2009). Bu doğrultuda kullanılan görsellerin çeşitlilik göstermesi ve konuyu destekleyici nitelikte olması, farklı öğrenme stillerine uyum sağlayarak öğrencilerin ilgisini çekmeye ve konuların daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunabilir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri de bu durumu desteklemektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin büyük bir kısmı mevcut ders kitaplarındaki görsel ögeleri yetersiz bulmaktadır. Görsellerin sayıca az olması, kalitesinin düşük bulunması ve metinle yeterince bütünleşmemesi gibi etkenler, öğrencilerin hem görsel okuryazarlık hem de kavramsal anlama becerilerini sınırlandırabilmektedir. Bu nedenle, görsel materyallerin daha bilinçli, işlevsel ve bütüncül bir yaklaşımla seçilmesi ve düzenlenmesi gerekmektedir. Bilgi ve fikirlerin sanatsal değerlerle, görsel düzen olarak estetik haz uyandırarak ifade edilmesi ders kitaplarına yansıtılmalıdır (Kaptan ve Güvendi-Kaptan, 2019). Benzer şekilde Yapıcı'nın (2016) çalışmasında da öğretmenler, ders kitaplarında bulunan görsellerin öğrencilerin yaş düzeyine uygun, açıklayıcı ve ilgi çekici olmasının öğrenme sürecini olumlu etkilediğini belirtmişlerdir.

Bazı disiplinlerde, farklı öğrenci hazır bulunuşluk düzeylerine göre yapılan değerlendirmeler, ders kitaplarında öğrencilerin bilişsel kapasitelerinin üzerinde içeriklere yer verildiğini göstermektedir. Bu durum, öğrencilerin akademik olarak zorlanmasına ve öğrenme motivasyonlarının azalmasına yol açabilmektedir (Bruner, 1966). Bu nedenle, ders kitaplarında sunulan materyallerin öğrencilerin gelişimsel özellikleri dikkate alınarak yapılandırılması ve adım adım öğrenme fırsatları sunacak şekilde tasarlanması büyük önem taşımaktadır.

Öğretmenler, ders kitaplarındaki etkinliklerin tipik olarak tekrarlayıcı ve yüzeysel olduğunu belirtmiştir. Oysaki etkinlikler, öğrenci katılımını teşvik edecek, araştırmaya dayalı, grup öğrenimini kolaylaştıracak ve çok yönlü düşünmeyi teşvik edecek şekilde tasarlanmalıdır (Dewey, 1938). Günümüz eğitim felsefesine göre öğrenciler bilgiyi pasif bir şekilde özümsemek yerine aktif olarak yapılandırmalıdır. Bu nedenle, ders kitaplarındaki alıştırmalar öğrencileri araştırmaya, sorgulamaya ve hayal güçlerini kullanmaya teşvik edecek şekilde düzenlenmelidir. Nitekim Batur ve Özdil'e (2020, s.

166) göre etkinliklerde daha eğlenceli aktivitelere yer verilmeli; etkinlik örnekleri, daha öz ve anlaşılır açıklamalarla sunulmalı; soru tipleri ise birbirini tekrar etmekten kaçınılarak çeşitli tekniklerle, uygulama ve araştırma temelli biçimde düzenlenmelidir. Dahası, sosyal bilgiler disiplinler arası bir ders olduğu için ders kitapları farklı alanlardan yararlanmalıdır (Demir ve Ünal, 2022). Bu doğrultuda, ders kitaplarında yer alan etkinliklerin sadece hazır bilgileri sunmakla kalmayıp, öğrencilerin yaşamla bağ kurmalarına, düşüncelerini ifade etmelerine ve kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu üstlenmelerine olanak tanıyacak şekilde kurgulanması gerekmektedir. Nitekim araştırmada, öğretmenlerin halihazırda daha çok geleneksel öğretim yöntemlerine (soru-cevap, anlatım, örnek olay vb.) başvurduğu görülmektedir. Bununla birlikte öğretmenlerin ders kitaplarında daha fazla yer almasını istedikleri yöntemler arasında gezi-gözlem, drama ve beyin fırtınası gibi öğrenci merkezli teknikler ön plana çıkmaktadır. Bu durum, öğretmenlerin uygulamada geleneksel yaklaşımları tercih etmelerine rağmen modern öğretim tekniklerinden beklentileri olduğunu göstermektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitaplarının teknolojik gelişmeleri yansıtacak şekilde güncellenmesine ilişkin görüşleri dikkate alındığında dijital kaynaklarla desteklenen karma bir yaklaşımın seçilmesi gerektiği açıktır. Özellikle dijital değerlendirme araçları, interaktif materyaller ve artırılmış gerçeklik uygulamaları gibi son teknolojiler ders kitaplarının öğrenme değerini artırabilir (Selwyn, 2011). Bu nedenle dijital ders kitapları, gelişmiş multimedya teknolojilerini içeren bir öğrenme ortamı olarak kullanılmaktadır (İneç, 2022). Ayrıca, yapay zekâ teknolojilerinin eğitimdeki yükselişiyle birlikte, ders kitapları sadece sabit bilgi aktaran araçlar olmaktan çıkıp öğrenci ihtiyaçlarına göre uyarlanabilen, veri temelli ve dinamik öğrenme materyallerine dönüşmeye başlamıştır (Holmes vd., 2019; Luckin vd., 2016). Bu doğrultuda, ders kitaplarının hem dijital hem de basılı formatlarda sunulması ve gelecekte interaktif materyallerle zenginleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Böylece teknolojik gelişmeler, sosyal bilgiler ders kitaplarının daha etkileşimli ve öğrenci merkezli öğrenme ortamlarına dönüşmesine katkı sağlayacaktır. Buna ek olarak birçok eğitimci, öğrencilerin öğrenmek için materyalle doğrudan etkileşime girmesi gerektiğini ve teknoloji ile ders kitaplarının dengeli bir şekilde kullanılması gerektiğini söylemiştir. Nitekim son teknoloji multimedya kaynakları kullanılarak geliştirilen dijital ders kitapları, günümüzde eğitim süreçlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır (İneç, 2022). Bu noktada teknoloji destekli (dijital kitaplar, e-kitaplar, çevrim içi makaleler, eğitim videoları, sanal laboratuvarlar, çevrim içi sınav ve alıştırmalar, etkileşimli simülasyonlar, dijital sanal kütüphaneler vb.) sosyal bilgiler öğretiminin amaca uygun bir şekilde gerçekleşebilmesi için hem öğretmen hem öğrencilerin hem de velilerin bilinçli olmaları gerekmektedir (Yılmaz, 2024).

Özetle, iyi bir sosyal bilgiler ders kitabı öğrenci merkezli öğretim yöntemleri üzerine kurulmalı, kolay anlaşılır bir dil kullanmalı, pedagojik açıdan faydalı görseller içermeli, öğrencinin bilişsel seviyesine uygun olmalı ve zengin bir etkinlik yapısına sahip olmalıdır. Ayrıca teknolojideki

gelişmelere uyum sağlayarak ve dijital bilgiyi destekleyen bir formata dönüşerek ders kitaplarının kullanışlılığı artırılmalıdır. Bu sonuçlar, ders kitabı üretim süreçlerinin öğretmenlerin bakış açılarını ve deneyimlerini daha fazla içermesi gerektiğini de göstermektedir. Türkiye'nin eğitim sistemine yönelik geniş kapsamlı bir yenileşme çabası olan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında yenilenen ders kitaplarından, programın temel uygulayıcısı olan öğretmenlerin genel olarak memnun oldukları görülmüştür. Maarif Modeli kapsamı sürecinde hazırlanacak diğer ders kitapları hazırlanırken öğretmenlerin fikirlerini sürece dâhil etmek faydalı olacaktır.

Sonuç

Bu çalışma, sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullandıkları ders kitaplarını, ders kitabı hazırlama ölçütleri açısından nasıl değerlendirdiklerini bütüncül bir yaklaşımla incelemiştir. Bulgular, öğretmenlerin ders kitaplarını öğretim sürecinin vazgeçilmez bir unsuru olarak gördüklerini belirlemiştir. Ayrıca ders içeriklerinin pedagojik, dilsel, görsel ve teknolojik açıdan daha işlevsel hale getirilmesi gerektiğini düşündüklerini göstermektedir. Benzer şekilde, Popova-Koskarova vd. (2024) de öğretmenlerin basılı ders kitaplarını vazgeçilmez görürken, dijital kitapların etkileşim açısından avantaj sunduğunu düşündüklerini belirtmektedir. Özellikle beşinci sınıf ders kitabının öğretmenler tarafından daha olumlu değerlendirilmesi, yeni öğretim programlarının alandaki etkisine dair umut verici veriler olarak kabul edilmiştir. Bu noktada altıncı ve yedinci sınıf ders kitapları içerik ve yöntem açısından daha çok eleştiri almıştır. Bu durum, ders kitaplarının sınıf düzeylerine ve öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerine göre topyekûn bir tasarım ilkesiyle yeniden ele alınması gerektiğine işaret etmiştir. Buna göre ders kitapları oluşturulurken içerik; biçimsel özellikler, bilimsel içerik, tasarım yönleri ve ilkeleri, öğretim programına uygunluk gibi bileşenlerle olumlu bir ilişki kurularak geliştirilmelidir (Erdoğan, 2022). Bu sayede, içerik ve tasarımı bir bütün olarak ele alınan, öğrencilerin yaş özelliklerine ve hazır bulunuşluk düzeylerine uygun, öğrenmeyi destekleyen nitelikli ders kitaplarının geliştirilmesi mümkün olacaktır.

Ayrıca araştırma, sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğretim süreçlerinde geleneksel yöntemlere ağırlık verdiğini, öğrenci merkezli yaklaşımları ise önemsediklerini göstermiştir. Bu doğrultuda öğretmen görüşleri, mevcut ders kitaplarının öğrencilerin derse aktif katılımını sağlayacak etkileşimli öğrenme deneyimlerinin sınırlı olduğunu vurgulamıştır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, teknolojiye yaklaşımının olumlu görüşler belirtmesi, eğitimde dijitalleşme sürecine destek sunacak niteliktedir. Bu dönüşümün beklenen şekilde gerçekleşmesi için altyapı ve öğretmenlerin mesleki gelişim ihtiyaçlarının da karşılanmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak ders kitapları öğrencilerin kendi öğrenme hızlarına uygun bir öğrenme süreci oluşturmalarına, vatandaşlık becerilerini geliştirmelerine ve sosyal sorunlara duyarlı bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle ders kitaplarının geliştirilmesinde uygulayıcıları

oldukları için öğretmenlerin deneyimleri ve geri bildirimleri önem taşımaktadır. Böylece ders kitaplarının eğitimsel işlevi yüksek, teknolojik yeniliklere entegre olan ve güncelliğini koruyan materyaller olarak tasarlanması, öğrencilerin öğrenme sürecine daha etkin katılımını sağlayacak ve öğretim sürecinin verimliliğini arttıracaktır.

Öneriler

Elde edilen bulgular doğrultusunda araştırmanın etkililiğini artırmak ve uygulamaya yönelik geliştirmeler sağlamak amacıyla aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

- Ders kitapları, öğrenme çıktılarını daha iyi karşılamak için farklı seviyelerde ve çeşitli etkinliklerle desteklenmelidir. Özellikle daha az etkili bulunan 6. ve 7. sınıf kitaplarında alternatif yöntem ve teknikler ile destekleyici materyallerin eklenmesi faydalı olabilir.
- Kitapların öğretim programıyla tam uyumlu olması ve içeriklerinin güncel bilimsel bilgilerle zenginleştirilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca öğrenci seviyelerine uygun bir dil kullanımı ve anlatım tarzı benimsenmelidir.
- Ders kitaplarında daha fazla etkileşimli ve öğrenci merkezli öğretim tekniklerine yer verilmelidir. Örnek olay incelemeleri, drama ve problem çözme gibi yöntemlerin daha yaygın kullanımı teşvik edilmelidir.
- Kitaplarda kullanılan dil ve anlatım sadeleştirilmeli, öğrencilerin kavramları daha kolay anlamalarına olanak tanınmalıdır. Bu amaçla, kelime açıklamalarının ve kısa özetlerin kitap içinde daha fazla yer alması sağlanabilir.
- Kitapların görsel düzeni, daha ilgi ve dikkat çekici olacak şekilde yeniden tasarlanmalıdır.
- Ders kitaplarında öğrenci katılımını teşvik eden etkinliklerin artırılması önerilmektedir.
- Ders kitaplarına dijital içerikler, artırılmış gerçeklik ve etkileşimli uygulamalar entegre edilmelidir. Ayrıca eğitimcilerin dijital okuryazarlık becerilerini arttıracak destekler sunulmalıdır.
- Gelecek araştırmalarda, öğrenci görüşlerinin de alınarak daha kapsamlı bir değerlendirme yapılması önerilmektedir.

Kaynaklar

Al-Hussein, A. M. (2017). *Creating school textbook*. Al-Hussein Consulting, Research and Training Center.

Altay, N. (2020). 2018 sosyal bilgiler öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi: İzmir örneği. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*(3), 336–352. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.713052

Altun, A. (2013). Yapılandırmacı yaklaşım, sosyal bilgiler programları ve ders kitapları. B. Akbaba (Ed.), *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu: Sosyal bilgiler* içinde (s. 1–28). Pegem Akademi.

Baldi, S., Perie, M., Skidmore, D., Greenberg, E., & Hahn, C. L. (2001). *What democracy means to ninth-graders: U.S. results from the international IEA Civic Education Study* (NCES 2001–096). National Center for Education Statistics.

Batur, Z. & Özdil, Ş. (2020). İlkokul öğrencilerinin ders kitaplarına ilişkin görüşleri: Ders kitabı tasarımları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 9*(2), 141–156.

Bebe, H. İ. & Ünlü, M. (2012). İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinin coğrafya içeriği açısından yeterliliği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, *26*, 260-286.

Boydaş, N. (2003). Sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel düzen açısından değerlendirilmesi. C. Şahin (Ed.), *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu: Sosyal bilgiler* içinde (s. 129–141). Gündüz.

Bräu, K. & Schlickum, C. (2015). *Soziale konstruktionen in schule und unterricht: Zu den kategorien leistung, migration, geschlecht, behinderung, soziale herkunft und deren ınterdependenzen* (1. b.). Verlag Barbara Budrich. https://doi.org/10.2307/j.ctvdf0brd

Bruner, J. S. (1966). *Toward a theory of instruction*. Harvard University.

Büyükalan-Filiz, S. (2003). Ders kitabı ve öğretim programı ilişkisi. C. Şahin (Ed.), *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu: Sosyal bilgiler* içinde (s. 97–120). Gündüz.

Ceylan, E. & Yiğit, B. (2003). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Anı.

Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches* (4. b.). Sage.

Çakmak, Z. & Kaçar, T. (2020). 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının resim-metin ilişkisi açısından değerlendirilmesi. *Turkish Studies -Education*, *15*(3), 1629–1649.

Çoban, O. & Akşit, İ. (2018). 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarının öğrenme alanı, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutları açısından karşılaştırılması. *Journal of History Culture and Art Research, 7*(1), 479-505. http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i1.1395

Darakçı, S. (2016). Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında harita kullanımı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *3*(4), 15-31.

Demir, A. Y. & Özyurt, M. (2021). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarının 21. yüzyıl becerileri bağlamında incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *22*(2), 1254–1290. https://doi.org/10.17679/inuefd.867905

Demir, F. B. & Ünal, F. (2022). Sosyal bilgiler ders kitaplarında kazanım ve içerik. B. Akbaba & S. Kaymakcı (Ed.), *Sosyal bilgiler ders kitabı inceleme ve tasarım kılavuzu* içinde (s. 301-326). Pegem Akademi.

Demirel, Ö. & Kıroğlu, K. (2019). Eğitim ve ders kitapları. Ö. Demirel & K. Kıroğlu (Ed.), *Ders kitabı incelemesi* içinde (s. 1-11). Pegem Akademi.

Dewey, J. (1938). *Experience and education*. Macmillan.

Doğan, Y. & Tuğ, O. (2017). Uluslararası sınavlarda başarılı ülkeler ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarının tasarım boyutu açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, *1*(1), 56-79.

Erdoğan, E. (2022). Sosyal bilgiler ders kitapları ve sosyal bilgiler dersi öğretim programı ilişkisi. B. Akbaba & S. Kaymakcı (Ed.), *Sosyal bilgiler ders kitabı inceleme ve tasarım kılavuzu* içinde (s. 273-299). Pegem Akademi.

Faulstich-Wieland, H. (2002). *Sozialisation in Schule und Unterricht* (Studien texte für das Lehramt, 15). Continuum.

Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Seabury.

Gökkaya, A. K. & Oruç, Ş. (2003). Sosyal bilgiler ders kitaplarında görsel materyallerin kullanımına bir örnek: Fotoğraf. C. Şahin (Ed.), *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu: Sosyal bilgiler* içinde (s. 143–155). Gündüz.

Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (IJTASE)*, *2*(1), 18–36. www.ijtase.net sayfasından erişilmiştir.

Hansen, P. & Puustinen, M. (2021). Rethinking society and knowledge in Finnish social studies textbooks. *Journal of Curriculum Studies*, *53*(6), 857–873. https://doi.org/10.1080/00220272.2021.1881169

Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning*. Center for Curriculum Redesign.

İneç, Z. F. (2022). Sosyal bilgiler ders kitapları ve dijital entegrasyon. B. Akbaba & S. Kaymakcı (Ed.), *Sosyal bilgiler ders kitabı inceleme ve tasarım kılavuzu* içinde (s. 241-272). Pegem Akademi.

Japelj-Pavešić, B. & Cankar, G. (2022). Textbooks and students' knowledge. *Center for Educational Policy Studies Journal*, *12*(2), 29–65. https://doi.org/10.26529/cepsj.1283

Jordan, G. & Gray, H. (2019). We need to talk about coursebooks. *ELT Journal, 73,* 438-446. https://doi.org/10.1093/elt/ccz038

Kabapınar, Y. (2006). Yeni öğrenme anlayışının ışığında sosyal bilgiler ders kitapları. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi, demokratik vatandaşlık eğitimi* içinde (s. 367-401). Pegem Akademi.

Kaçar, T. & Bulut, B. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programı ve 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının coğrafya kavramları bağlamında değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *17*(2), 652–679. https://doi.org/10.33437/ksusbd.738637

Kaptan, A. Y. & Kaptan, S. (2005). Ders kitaplarındaki tasarım sorunları ve öğrencilerin öğrenme düzeyine etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *19*, 59–66.

Kaptan, A. Y. & Güvendi-Kaptan, S. (2019). Ders kitaplarında görsel düzen. Ö. Demirel & K. Kıroğlu (Ed.), *Ders kitabı incelemesi* içinde (s. 159–185). Pegem Akademi.

Kaptan, F. (1999). *Fen bilgisi öğretimi.* Millî Eğitim.

Karabağ, G. (2015). Tarih eğitimi ve ders kitabı kullanımı. İ. H. Demircioğlu & İ. Turan (Ed.), *Tarih öğretiminde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı* içinde (s. 39-74). Pegem Akademi.

Karasu-Avcı, E. & Faiz, M. (2018). 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları "etkin vatandaşlık" öğrenme alanında yer alan becerilerin ve değerlerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, *2*(1), 1-21.

Karvonen, U., Tainio, L., & Routarinne, S. (2018). Uncovering the pedagogical potential of texts: Curriculum materials in classroom interaction in first language and literature education. *Learning, Culture and Social Interaction*, *17*, 38-55. https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2017.12.003

Keleş, E. (2001). *Fizik ders kitaplarını değerlendirme ölçeği.* (Yüksek Lisans Tezi). http://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Khosravani, M., Khosravani, M., & Khorashadyzadeh, A. (2014). Analyzing the effects of Iranian EFL textbooks on developing learners' life skills. *English Language Teaching, 7*(6), 54-67.

Kılıç, D. (2019). Ders kitabının öğretimdeki yeri. Ö. Demirel & K. Kıroğlu (Ed.), *Ders kitabı incelemesi* içinde (s. 37–53). Pegem Akademi.

Levstik, L. S. (2008). What happens in social studies classrooms? Research on K-12 social studies practice. L. S. Levstik & C. A. Tyson (Ed.), *Handbook of research in social studies education* içinde (s. 50–64). Routledge.

Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence unleashed: An argument for AI in education.* Pearson Education.

Malagon-Maldonado, G. (2014). Qualitative research in health design. *HERD*, *7*(4), 120-134. https://doi.org/10.1177/193758671400700411

Mayer, R. E. (2009). *Multimedia learning* (2. b.). Cambridge University.

Mayrhofer, F. (2025). Gender constructions in Austrian RE textbooks – a comparative linguistic textbook analysis. *British Journal of Religious Education*, *47*(1), 16–27. https://doi.org/10.1080/01416200.2024.2355219

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Jossey-Bass.

Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook.* Sage.

Mili, N. & Winch, C. (2019). Teaching through textbooks: Teachers as practitioners of a discipline? *Theory and Research in Education, 17*(2), 1–21. https://doi.org/10.1177/14778785198625

Nguyen, T. T. M. (2011). Learning to communicate in a globalized world: To what extent do school textbooks facilitate the development of intercultural pragmatic competence? *RELC Journal, 42*(1), 17–30.

Ocak, G. & Yurtseven, R. (2009). Beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına göre değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(22), 94-109.

Orey, M., Jones, S. A., & Branch, R. M. (2012). *Educational media and technology year book*. Springer.

Ouakrim-Soivio, N. & Kuusela, J. (2012). *Historian ja yhteiskuntaopin oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2011* [The learning outcomes of history and social studies in the final assessment of comprehensive education 2011]. *Koulutuksen seurantaraportit 2012*(3), 152. Opetushallitus.

Öcal, A. & Yiğittir, S. (2007). İlköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 51-61.

Özdemir, F. (2022). Opinions of social studies teachers on environmental education through social studies curriculum and textbooks. *Participatory Educational Research, 9*(5), 486–501. http://dx.doi.org/10.17275/per.22.125.9.5

Parker, W. C. (2015). *Social studies today: Research and practice*. Routledge.

Parker, W. C. (2018). İlkokul ve ortaokullarda sosyal bilgiler eğitimi (F. Zayimoğlu-Öztürk & S. B. Demir, Çev. Ed.), T. Öztürk (Bölüm yazarı), *Okuryazarlık-sosyal bilgiler bağlantısı* içinde (s. 361–393). Pegem Akademi.

Popova-Koskarova, R., Kamcevska, B., & Horvatovikj, V. (2024). Teacher's opinions and attitudes regarding printed, electronic and digital textbooks. *Trakia Journal of Sciences, 22*(Suppl. 1), 102–107. https://doi.org/10.15547/tjs.2024.s.01.015

Russell, W. B., Waters, S., & Turner, T. N. (2014). *Essentials of middle and secondary social studies*. Taylor & Francis.

Saeada, J. A. & Ibrahim, A. M. (2016). *Modern school curriculum* (No. 8). Dar Al-Fikr.

Safran, M. & Köksal, H. (2003). Sosyal bilgiler ders kitapları ve sosyal bilgilerin mantığı. C. Şahin (Ed.), *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu sosyal bilgiler* içinde (s. 43-60). Gündüz.

Savage, C., Hübner, N., Biewen, M., Nagengast, B., & Polikoff, M. S. (2021). Social studies textbook effects: Evidence from Texas. *AERA Open*, *7*(1), 1–9. https://doi.org/10.1177/2332858421992345

Selwyn, N. (2011). *Education and technology: Key issues and debates*. Bloomsbury.

Serafini, F. & Reid, S. F. (2019). Multimodal content analysis: Expanding analytical approaches to content analysis. *Visual Communication, 22*(4), 623-649. https://doi.org/10.1177/1470357219864133

Sheldon, L. (1988). Evaluating ELT textbooks and materials. *ELT Journal*, *42*(4), 237-246.

Siddiqui, K. A. (2021). Debunking the myths of vision and mission statements: A content analysis of FT-ranked top 100 business schools. *SHS Web of Conferences*, *115*(2021), 1-10.

Snyder, T. D., de Brey, C., & Dillow, S. A. (2019). *Digest of education statistics 2018* (54. b.) (NCES 2020-009). National Center for Education Statistics, U.S. Department of Education. https://nces.ed.gov/pubsearch/pubsinfo.asp?pubid=2020009 sayfasından erişilmiştir.

Sweller, J. (1988). Cognitive load during problem solving: Effects on learning. *Cognitive Science*, *12*(2), 257-285.

Şahin, H. (2004). Etkili bir sosyal bilgiler ders kitabının nitelikleri. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *9*, 365-375.

Şahin, M. (2014). Sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(1), 31-46.

Şimşek, A. & Seçgin, M. G. (2021). Reflection of the Turkish qualifications framework on social studies textbooks. *HAYEF: Journal of Education, 18*(3), 444-468. https://doi.org/10.5152/hayef.2021.21018

Tangülü, Z. & Topkaya, Y. (2019). Sosyal bilgiler öğretiminde ders kitapları. S. İnan (Ed.), *Sosyal bilgiler eğitimine giriş (Kavramlar, yaklaşımlar, etkinlikler)* içinde (s. 287--310). Anı.

Tay, B. (2005). Sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrenme stratejileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 6*(1), 209-225.

Tomal, N. & Yılar, M. B. (2019). An evaluation of social studies textbooks in Turkey: A content analysis for curriculum and content design. *Review of International Geographical Education Online (RIGEO), 9*(2), 447-457. https://doi.org/10.33403/rigeo.579946

Tomlinson, B. (2011). *Materials development in language teaching*. Cambridge University.

Ulusoy, K. (2008). Sosyal bilgilerde ders kitapları. B. Tay & A. Öcal (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 193–222). Pegem Akademi.

Utkugün, C. (2022). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ders kitapları hakkında görüşleri. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *8*(2), 63-80. https://doi.org/10.29065/usakead.1034588

Ünal, Ç. & Ilgaz, S. (2005). I. kademe ilköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya konularının öğrencilerin soru sorma ve eleştiri yapma becerilerine olan katkısı (Erzurum il merkezi örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *6*(2), 129-139.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University.

White, M. D. & Marsh, E. E. (2006). Content analysis: A flexible methodology. *Library Trends, 55*(1), 22–45. https://doi.org/10.1353/lib.2006.0053

Yapıcı, H. (2016). Evaluation of visual materials in social studies coursebooks by teachers' opinions. *Journal of Education and Training Studies, 4*(7), 168–178. https://doi.org/10.11114/jets.v4i7.1563

Yaylak, E. (2022). Sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrenme-öğretme sürecinin tasarımı. B. Akbaba & S. Kaymakcı (Ed.), *Sosyal bilgiler ders kitabı inceleme ve tasarım kılavuzu* içinde (s. 327-352). Pegem Akademi.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. b.). Seçkin.

Yılmaz, O. (2024). Teknoloji destekli sosyal bilgiler öğretimi. E. Yalçınkaya & S. Şan (Ed.), *Sosyal bilgiler öğrenme ve öğretim yaklaşımları* içinde (s. 251-267). Nobel.

Extended Summary

This study aims to explore social studies teachers' perceptions of revised coursebooks, as part of the Century of Türkiye Education Model. Course books are essential educational resources that provide standardized materials for both teachers and students, ensuring compatibility with the compulsory curriculum, supporting various pedagogical approaches, and serving as focal points for teaching activities (Orey et al., 2012). While course books are designed for both teachers and students, they are primarily utilized by students during the learning process. A textbook is a fundamental resource written to teach a specific course to students at a particular level, ensuring the content aligns with the curriculum. It has been reviewed and approved (Ceylan and Yiğit, 2003).

To determine how social studies course books will evolve with the updated curriculum and contemporary requirements, it is essential to assess the current state, strengths, and weaknesses of the books currently in use. This study is important for understanding how social studies teachers integrate course books into their teaching and what criteria they consider essential for a "good social studies textbook." Participants were asked to evaluate the textbook they use as their primary resource based on various aspects, including methods and techniques, language and narration, visual features, alignment with student readiness levels, and provided activities. Additionally, the study gathered participants' views on how course books should be transformed in light of current technological advancements. This research is valuable as it offers insights into the development of new course books. The suggestions put forth by social studies teachers, who play a crucial role in implementing the renewed curriculum, are expected to be beneficial for future textbook creation.

In this study, a basic qualitative research design was employed to achieve the study's objectives. The qualitative approach provides an in-depth understanding of individuals' experiences, perceptions, and social contexts, allowing for detailed exploration of phenomena that quantitative methods may overlook. The study sample consisted of 45 social studies teachers working in various provinces and with differing levels of professional experience. Although the survey was distributed to a larger group of social studies teachers, participants were selected from those who volunteered for the interview. To

reach the participants, a snowball sampling technique— a form of purposeful sampling—was utilized (Creswell, 2014). A semi-structured interview form developed by the researchers served as the primary data collection tool. In creating this interview form, input was obtained from two field experts: a social studies teacher, a language expert, and a measurement and evaluation expert.

The interview form consisted of two main sections: the first section collected demographic information about the participants, while the second section included open-ended questions related to the research questions. Content analysis methods were employed to analyze the data. During the content analysis, the texts derived from the teachers' responses were coded, similar expressions were grouped into specific categories, and overarching themes were identified (Serafini and Reid, 2019; White and Marsh, 2006). To ensure the accuracy of the coding process, inter-researcher reliability was assessed, and the agreement percentage among different coders was calculated. Additionally, participant verification was implemented to enhance the consistency of the themes that emerged from the content analysis.

The data collected during the research were analyzed and presented in tables. Additionally, the evaluations of social studies teachers regarding the course books were supported by direct quotes. The course books were categorized based on their effectiveness into three groups: most effective, medium effective, and least effective. The 5th-grade social studies textbook was highlighted by teachers as the most effective, while the 6th and 7th-grade course books exhibited a more balanced distribution of effectiveness. Teachers emphasized the importance of compliance with the curriculum. The most commonly used teaching method among social studies teachers was the question-and-answer format, indicating a tendency to conduct lessons through student interaction. Most teachers found the course books to be adequate in terms of language expression and visual aids. However, they deemed the activities in the social studies course books, particularly those meant for outside the classroom, to be insufficient.

Furthermore, the vast majority of social studies teachers believed that technological applications such as e-books, z-books, augmented reality, virtual trips, artificial intelligence, and smart boards were beneficial. The suggestions from participants for improving the course books focused on the need for more time, additional information, and an increase in the number of visuals. This study examined social studies teachers' opinions about the course books they used, assessing them against established textbook preparation criteria. Various suggestions were offered based on these findings. The evaluations indicated that teachers' critical perspectives on course books helped enhance our understanding of the role these materials played in the teaching process.

The results revealed that teachers assessed course books based on several factors, including the methods and techniques employed, language and expression, visuals, activities, and the

appropriateness for students' readiness levels. These evaluations provided valuable insights into the essential characteristics that a quality social studies textbook should possess. Teachers indicated that course books for different grade levels had varying impacts on learning outcomes. Specifically, they found that the fifth-grade textbook was more effective, while those for the sixth and seventh grades were less so. In summary, a good social studies textbook should be student-centered, use clear and accessible language, incorporate pedagogically useful visuals, match the cognitive levels of students, and feature a rich array of activities.

Furthermore, the usability of course books can be enhanced by incorporating technological advancements and transitioning to formats that support digital resources. The results also suggest that the textbook production process should involve more input from teachers to reflect their perspectives and experiences. Based on the research findings, it is recommended that more interactive and student-centered teaching techniques be integrated into coursebooks. Additionally, the visual design of the books should be reimagined to make them more engaging and appealing. It is also suggested that course books include more activities that encourage student participation.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hale getirilmesinde araştırmacılar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu çalışma, Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından SBA-2022-14913 projesi kapsamında desteklenmiştir.

Çatışma Beyanı

Araştırmacıların araştırma ile ilgili diğer kişi veya kurumlarla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma, Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Etik Komisyonunun 28.04.2025 tarih ve 696 sayılı onayı ile yürütülmüştür.